

Kişisel Tanıklıklar Bağlamında Mekânsal Okumalar ve Değerlendirmeler: Bir Bellek Mekânı Olarak Ankara Saraçoğlu Mahallesi*

*Spatial Readings in the Context of Individual Testimony and Evaluations: Ankara Saraçoğlu Neighbourhood as a Place of Memory***

Aydan ALTINAY

Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İç Mimarlık Anasanat Dalı, Eskişehir, Türkiye
Anadolu University, Graduate School of Fine Arts, Interior Design Arts Program, Eskişehir, Turkey
aydanaltinay@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-9845-3216

Meral NALÇAKAN

Prof. Dr., Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Eskişehir, Türkiye
Prof., Eskişehir Technical University, Faculty of Architecture and Design, Department of Interior Architecture, Eskişehir, Turkey
mnalçakan@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-9736-3753

DOI: 10.5505/jas.2021.54210

Öz

Mekân, literatürde belleği taşıyan, şekillendiren, dönüştüren, geliştiren önemli faktörlerden birisi olarak ele alınmıştır. Mekânsal yaşanmışlıklar, deneyimlerin zihinde oluşturduğu birikimler ve yaşantıya yansımaları; hem toplumsal belleğin hem de bireysel belleğin oluşmasında etkin rol oynamaktadır. Bu çalışmada bellek, mekân ve kimlik ilişkileri üzerinden kişisel tanıklıklara başvurularak elde edilmiş mekânsal okumalar, veri ve bulgular analiz edilmiş ve çizim, tablolar aracılığıyla desteklenerek yorumlanmıştır.

Makalenin evrenini Ankara Saraçoğlu (Namık Kemal) Mahallesi ve konutları oluşturmaktadır. Araştırmada kültür varlığı ve bellek mekânı olarak ele alınan Saraçoğlu Mahallesi ve konutları; literatür taramaları, gözlemler ve hayatlarının bir döneminde bu mahallede, bu konutlarda yaşamış, ulaşılabilen kişilerin tanıklıkları bağlamında incelenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerine başvurulmuş ancak tek bir nitel araştırma yöntemi seçimi yapılarak çalışma sınırlandırılmamış ve veri çeşitilmesi yapılmıştır. Çalışma neticesinde elde edilen değerlendirmeler bir yönüyle geçmişle ilişkilenirken, diğer yönüyle geleceğe açık, mekâna dair potansiyellerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada elde edilen en önemli sonuç; mahallenin yalnızca mimari ve fiziksel yapıım teknikleri kapsamında incelenemeyeceği, kullanıcılarının hatıralarında ve tüm yaşamlarında yer edinmiş bir bellek mekânı olmasıdır.

Anahtar sözcükler: Mekân, Bellek, Kültür varlığı, Konut, Erken Cumhuriyet Dönemi, Saraçoğlu Mahallesi, Ankara

* Bu çalışma, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü İçmimarlık Anasanat Dalı'nda Prof. Dr. Meral Nalçakan danışmanlığında gerçekteşirilen "Bir Bellek Mekânı Olarak Ankara Saraçoğlu Mahallesi: Kişisel Tanıklıklar Bağlamında Mekânsal Okumalar" adlı yüksek lisans tezi ne dayandırılarak hazırlanmıştır.

** This article is based on Master thesis entitled "Ankara Saraçoğlu Neighbourhood as a Memory Space: Spatial Readings in the Context of Personal Testimony" which was written under the supervision of Prof. Dr. Meral Nalçakan, Anadolu University, Graduate School of Fine Arts, Interior Design Arts Program.

Abstract

Space is considered in the literature as having a significant influence on the formation and development of memory. In this context, spatial experiences and the accumulation of knowledge through experiences and reflections on life all play an active role in the generation of both social and individual memory. In this study, spatial readings and other findings that were obtained by consulting individual testimony of the relations between memory, space and identity were analyzed through drawings and tables.

The study focuses on the houses of the Saraçoğlu (Namık Kemal) neighbourhood in Ankara. The neighbourhood is considered as being a cultural property and a place of memory and is studied in the context of the literature by consideration of the place and the people who lived there. A variety of qualitative research methods were used in the study, and the evaluations obtained were used to consider both the past and to reveal future spatial potentials. The most significant result obtained in the study was that the neighbourhood can be considered to be a place that exists in the memories and lives of the residents, and so cannot be examined by considering only the architecture.

Keywords: Space, Memory, Cultural property, Houses, Early Republican Period, Saraçoğlu Neighbourhood, Ankara

Giriş

Mekân, kişiler tarafından hatırlanmak istenildiği çeşitli imgelerle ve kodlarla imlenir. Tarihî, sosyal, toplumsal, fiziksel, mimari gibi pek çok özellik kapsamında incelenen kültür varlığı olarak Saraçoğlu Mahallesi kullanıcıları için de mekânsal hatırlamada öne çıkan başlıca unsurlar, komşuluk ve dostluk ilişkileri etrafında şekillenen ortak anı, imge ve kodlar olarak öne çıkmaktadır. Paylaşılan ortak anılar ve bağlar çoğaldıkça, mekânsal verilerin ve mekâna yüklenen anlamların da çoğaldığı görülür. Bellek, tarihin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir araçtır. Bellek; hatırlama, unutma gibi eylemleri gerçekleştirerek kodlama, depolama ve geri çağırma işlemlerini yürütmek için belirli yardımcı faktörlere ihtiyaç duyar. Bu anlamda mekân, belleği değiştiren, dönüştüren, aktaran önemli uyarıcı faktörlerden birisidir. Saraçoğlu Mahallesi de tarihî, kültürel ve mekânsal kodları ile hem kişisel hem de toplumsal belleğe kaynaklık eden önemli bir hafıza mekânıdır.

Amaç ve Yöntem

Çalışma kapsamında; Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si modern mimari örnekleri arasında önemli bir yere sahip olan, aynı zamanda toplum ve Ankara kenti belleğinde yer edinmiş Saraçoğlu (Namık Kemal) Mahallesi konutları; literatür taramaları, gözlem ve kişisel tanıklıklar bağlamında incelenmiştir. Kültür varlığı ve bir bellek mekânı olarak ele alınan Saraçoğlu Mahallesi; yaşamlarının bir döneminde mahallede ikamet edenler ile çalışma kapsamında yapılmış odak grup görüşmeleri yoluyla ortaya konulan kişisel tanıklıklar bağlamında,

bellek ve mekân ilişkileri üzerinden değerlendirilmiştir. Görüşmelere yönelik olarak hazırlanan ve kullanılan sorular Ek-1'de verilmiştir. Yapılan araştırma ve görüşmelerle tescilli kültür varlığı olan Mahalle'nin kullanıcılarında bıraktığı izler ve Ankara'da sivil mimari belleğin sürdürülebilirliğine katkısı irdelenmiştir. Bu değerlendirmeler bir yönüyle geçmişle ilişkilendirirken, diğer yönüyle geleceğe açık, mekâna dair potansiyellerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Çalışma için veri toplama genel anlamda üç aşama üzerinden yürütülmüştür. Tüm aşamalarda, nitel araştırma tekniklerine başvurulmuştur. Ancak tek bir nitel araştırma yöntemi seçimi yapılarak çalışma sınırlandırılmamıştır. Çalışmada nitel veri araştırmalarında "çeşitleme" yapılmış, farklı veri kaynakları, farklı veri toplama ve analiz yöntemleri kullanılarak güvenilirlik ve geçerlilik artırılmıştır. Veri toplamanın ilk aşamasında; Saraçoğlu Mahallesi'nin fiziksel, sosyal ve benzeri özellikleri, kültürel varlık kavramı ve konut tasarımını etkileyen faktörlerden biri olan kültür kavramı üzerinde yoğunlaşmış, son olarak da toplumsal ve bireysel bellek ile kişisel tanıklıklar bağlamında anı kavramının incelendiği üç ayrı başlık altında literatür araştırmaları yapılmıştır. İkinci aşamada; çalışmanın evrenini oluşturan alan çok yönlü incelenerek, burada daha öncesinde yaşamış kişilerin tanıklıklarına başvurulmuştur. İlk olarak çalışmanın evrenini oluşturan Saraçoğlu Mahallesi'nde alan çalışması yapılmış, konutlarının dış mekân ve cephelerine dair fotoğraflar çekilmiş ancak içlerine girilmesi için izin alınamamıştır. Bu nedenle iç mekânlarına dair verilere literatür taramasıyla ulaşılmaya çalışılmıştır.

İkinci olarak; İç mekâna dair ulaşılan verileri (projeleler, fotoğraflar, arşiv belgeleri, yayınlar) güçlendirmek, konuttaki ve mahalledeki yaşantıya dair bellekte kalan verileri elde etmek için, mahallede yaşamının herhangi bir bölümünde ikamet etmiş mahalle sakinleri (ulaşılabilen 17 kişi) ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde ses ve görüntü kaydına başvurulmuştur. İstanbul'da ikamet eden bir kişi ile bireysel görüşme, Ankara'da ikamet eden diğer kişiler ile odak grup görüşme yöntemleri uygulanmıştır. Görüşmeler doğrultusunda kişilerin belleklerinde yer edinmiş mekânsal veriler ışığında çizimler (görüşme yapılan kişilerce çizilen krokiler ve planlar aracılığıyla), bellek ve var olan mekân üzerinden karşılaştırmalar gerçekleştirilerek, bulgular elde edilmiş ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Üçüncü aşamada araştırma ve görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, çizimler, ses kayıtları, fotoğraflar yani özetle tüm materyal ve verilerin analizi yapılmış; çizimler, tablolar, karşılaştırmalar ile yeni veriler oluşturulmuştur. Oluşturulan veriler yoluyla elde edilen yorum ve bulgularla daha sonra yapılacak çalışmalara kaynaklık edecek nitelikte bir çalışma ortaya konulması hedeflenmiştir.

Erken Cumhuriyet Dönemi Ankara'sı ve Mimari Ortam

Ankara ilk olarak 13 Ekim 1923'te resmen ve kanunen başkent olarak kabul edilmiş, sonrasında 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilmiş ve Ankara Şehremaneti Kanunu'nun çıkmasıyla 16 Şubat 1924'te de Ankara Belediyesi kurulmuştur (Keleş ve Duru, 2008, s. 28). Ankara'nın siyasi yönetim merkezi oluşu; kent yaşamını, planlanmasını etkilemiş ve yeni kurulan genç Cumhuriyet ideolojisinin yansıtıldığı, modern Türkiye için örnek bir prototip oluşturmak için bir adım olarak görülmüştür. Ancak Ankara'nın imarı için somut adımlar 1920'li yılların sonuna doğru atılmaya başlamıştır. Daha öncesinde, 1915 yılında Ankara'nın geçirdiği büyük yangının izleri, milletin varlığını tehdit eden unsurlar, savaş sonrası yıkımlar ile mücadele edilmiş, güçsüz düşen halkı ve ekonomiyi yeniden ayağa kaldırmak öncelik olmuştur. 1923 yılında, Cumhuriyet kurulduğunda Ankara'nın çok sade bir kesite sahip olduğunu belirten Tankut; "İlk yıllara ait istatistik bilgi yoktur. En erken veriler 1926 yılında, 405 konut yapımı ile başlar" (Hakimiyeti Milliye, 23.6.1929'dan aktaran Tankut, 1993, s. 93) şeklinde kitabında yer verdiği veri ile bu durumu destekleyerek açıklamıştır.

Ankara'yı daha programlı ve bütüncül anlamda planlamak için ilk adım, 1927'de Herman Jansen ile temas kurmak üzere Almanya'ya heyet gönderilmesi ile atılmış, 1928 yılında bir yarışma düzenlenmiştir (Görmez, 2004, s. 63). 1929 yılında yarışmanın neticelenmesine kadar olan süreçte kentin oluşumuna katkıda bulunan tek plan Lörcher Planı'dır. Yeni yerleşim alanlarının ve parsel büyüklüklerinin tanımlanması, altyapı dağılımını, az da olsa ulaşım yollarını düzenleyen ilk plandır. Bu anlamda 1929 yılında yarışmayı kazanan Jansen'in planını da büyük ölçüde yönlendirmiştir (Cengizkan, 2002, s. 44-45).

Ankara'nın başkent ilan edilmesiyle, Cumhuriyet Türkiye'sinin örnek kenti yapıma girişimlerinin de başladığını ifade eden Görmez de (2004, s. 48-49), kent kurgusu için atılan adımları şu şekilde ifade etmiştir:

Modern devletin başkenti Ankara, modern bir kent olmalıydı ve Cumhuriyet'in ilan edildiği mekân da kentin merkezi yapılmalıydı. Ulus bu anlamda düşünüldü ve yeni kurulan ulus devletin başkentinin meydanı Ulus olmalıydı. Amaca uygun olarak Ulus Meydanı siyasetin, eğlencenin, ticaretin bulunduğu bir mekân olarak düzenlendi. Merkez idarenin ihtiyacı olan mekânlar buraya sıralandı. Memur konutları yakın mekânlara yapıldı.

Cengizkan, Ankara kent planı arayışlarında; yeni kurulan genç Cumhuriyet'in, yerine geçtiği Osmanlı Devleti'nden farklı olduğunu kanıtlama iddialarının da önemli bir vurgu olduğuna değinir (Cengizkan, 2002, s. 44).

Ankara başkent olmasıyla birlikte, hem başta İstanbul'dan devlet görevlilerinin gelmesine hem de kırsaldan kente çok hızlı bir göç dalgasına maruz kalmıştır. Öngörülemez hızda, kontrolsüz bir şekilde büyüme gösteren nüfus, büyük konut sıkıntıları gibi pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Jansen'in planını 271.000 kişi için hazırlamış olduğuna dikkat çeken Tankut, yarışmada 50 yıl sonra yani 1978 yılında ulaşılacak nüfus 300.000 olarak öngörülmesine karşın 1932'de Ankara nüfusunun 100.000'i aştığını, 1940'lı yıllarda ciddi anlamda artış gösteren göçlerle birlikte, Jansen Planı için öngörülemez sorunlar ortaya çıktığına değinir (Tankut, 1993, s. 80, 179). Kısacası özellikle de kentsel planlamadaki acemilik, öngörülemez faktörler gibi nedenler 1940'lı yıllara gelindiğinde Jansen Planı'nın işlemez halde olmasına sebep olmuştur. Vanlı, bu durumlara ilişkin olarak, "Ankara'nın nüfus tahmininde on katı bir yapıma affedilemez. Yöneticiler yanılma

bile, uzmanların dünyadaki süreci bilip onları uyarması gerekir (Vanlı, 2006, s. 133).” şeklindeki görüşünü ifade etmiştir. Böylece Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde, Türkiye geneline örnek olması hedeflenen Ankara modern kent planlama girişimi tam anlamıyla tamamlanamamış ve uygulanamamıştır. Görmez, Cumhuriyet’in ilk yıllarında konut sorunu için önlemler alındığına, bunların başında da Jansen’in planında yer verdiği Bahçelievler Kooperatifi, Devlet Mahallesi gibi düzenlemelerin yer aldığına, bununla birlikte Emlak Eytam Bankası’nın kuruluşu ve yapı kooperatiflerinin desteklenmesinin de iyi niyetli ancak yetersiz kalmış adımlar olduğuna değinir (Görmez, 2004, s. 89-90).

1932-1933 yılında boy göstermeye başlayan konut sıkıntısına, devletin uzunca bir süre dışarıdan bakan bir göz olarak seyirci kalmasına ve 1935 yılında ise sadece devlet memurlarını kapsayarak konut desteği sağlayan bir yaklaşımın ele alındığına değinen Tankut, “Nihayet savaş nedeniyle Ankara’nın nüfusu da artıp, konut bühranı daha katlanılmaz hâle gelince, devlet girişimi savaş içinde, 1944 yılında Saraçoğlu Mahallesi olarak gerçekleştirilmiştir” (Tankut, 1993, s. 185). diyerek devletin lojman-konut üretimi politikasından bahsetmiştir.

Bunlarla birlikte değişen politikalar, toplumsal dönüm noktaları, ideolojik ortam, ekonomik yapı gibi birçok unsur belirli dönemlerde toplumun millî arayışlar içerisinde olmasına sebep olmuştur. İdeolojik yaklaşımları ve idealleri yansıtan somut anlamda en önemli kilit noktalarından birisi olan mimarlık da bu millî arayışlardan etkilenmiştir. Bu arayışlar mimari anlamda, 1908-1930 yılları arasında Birinci Ulusal Mimarlık; 1940-1950 yıllarında ise İkinci Ulusal Mimarlık akımları olarak şekillenir. Aslanoğlu, Birinci Ulusal Mimarlık Akımı’nın 1908 yılında İkinci Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle başladığına, 1911-1922 yılları arasında süren savaş döneminde güçlendiğine, Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkçülük idealinin devam ettiği ideolojik ortamda da sürdüğüne, 1927 yılında etkisini kaybetmeye başladığına, 1930 yılında ise etkisini kaybettiğine değinir. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı’na öncülük eden en önemli mimarlar Vedat ve Kemalettin Beyler olmuştur (Aslanoğlu, 1984, s. 41-43). Erken Cumhuriyet Dönemi’nde, savaştan yeni çıkmış ve yeni baştan imar edilmesi gereken, ancak bu bakımdan mesleki anlamda yerli uzman eksikliği yaşayan Türkiye’ye, okullarda eğitim vermeleri, imar ve mimari anlamda katkıda bulunmaları için yabancı uzmanlar davet edildiği bir ortam söz konusu olmuştur (Tümer,

1998, s. 12). Aslanoğlu, 1930-1940 yılları arasında yetişen yerli mimarların sayıları arttıkça, batılı mimarlara karşı tepkilerin de arttığına, dışta kuvvetlenen milliyetçilik akımı etkisiyle beraber de İkinci Ulusal Mimarlık Akımı’nın filizlendiğine değinir (Aslanoğlu, 1984, s. 43). Ancak bu akımların temsilcilerinin arayışlarını sadece biçimsel boyutta tutmaktan öteye gidememeleri pek çok yönden eksik kalmalarına ve kalıcı etki bırakamamalarına neden olmuştur.

İkinci Ulusal Mimarlık Dönemi’nde, Türk mimarların, yabancı mimarlara karşı oldukları bir ortam söz konusu iken, bunun yanı sıra eğitici ve mimar kimliğinde olan Paul Bonatz gibi isimler mimarlığın biçimlenmesinde önemli rol oynamışlardır (Aslanoğlu, 1984, s. 44). Özetle her iki akım da kalıcılığı yakalayamamış olmalarına karşın, özellikle günümüz Ankara’sının çehresini oluşturan mimari eserlerin neredeyse tamamına yakını Erken Cumhuriyet Dönemi’nde şehre kazandırılmıştır. Bunlardan birisi de 1944 yılında yapımına başlanarak 1946 yılında inşası tamamlanan ve geleneksel Türk evi biçimsel öğelerini, konutların cephesine taşıyarak sadece biçimde kalmaları, maliyetleri ve benzeri başta olmak üzere, dönemin birçok yerli mimarı tarafından ciddi eleştiriler alan Paul Bonatz yapımı Saraçoğlu (Namık Kemal) Mahallesi memur konutları olmuştur.

Saraçoğlu Mahallesi

Saraçoğlu Mahallesi (Şekil 1 ve 2), Ankara’da Yahya Galip Caddesi, Necatibey Caddesi, Kumrular Sokak ve Müdafaa Caddesi’nin çevrelediği bir konuma sahiptir. Koordinatları 39°50’9" N - 32°50’55" E enlem ve boylamındadır. Mahalle’nin vaziyet planı Şekil 3’te gösterilmiştir.

Saraçoğlu konutları, 1944 yılında Paul Bonatz tarafından, mahalle anlayışı ile geleneksel Türk evi biçimsel özelliklerine atıfta bulunarak tasarlanmıştır. Ardından konutların inşası başlamış ve 1945 yılında bir bölümü, 1946 yılında ise tamamının inşası bitmiştir. Yapıldığı dönemde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, başbakan ise Şükrü Saraçoğlu’dur.

Madran (2013, s. 12), Saraçoğlu Mahallesi’ni; “Kentin yeni merkezinin (Yenişehir) tam ortasında üst düzey bürokrat ve askerlerin ikameti için 1940’larda planlanıp hayata geçirilmiş cumhuriyetin ilk toplu konut projesidir.” şeklinde tanımlamıştır.

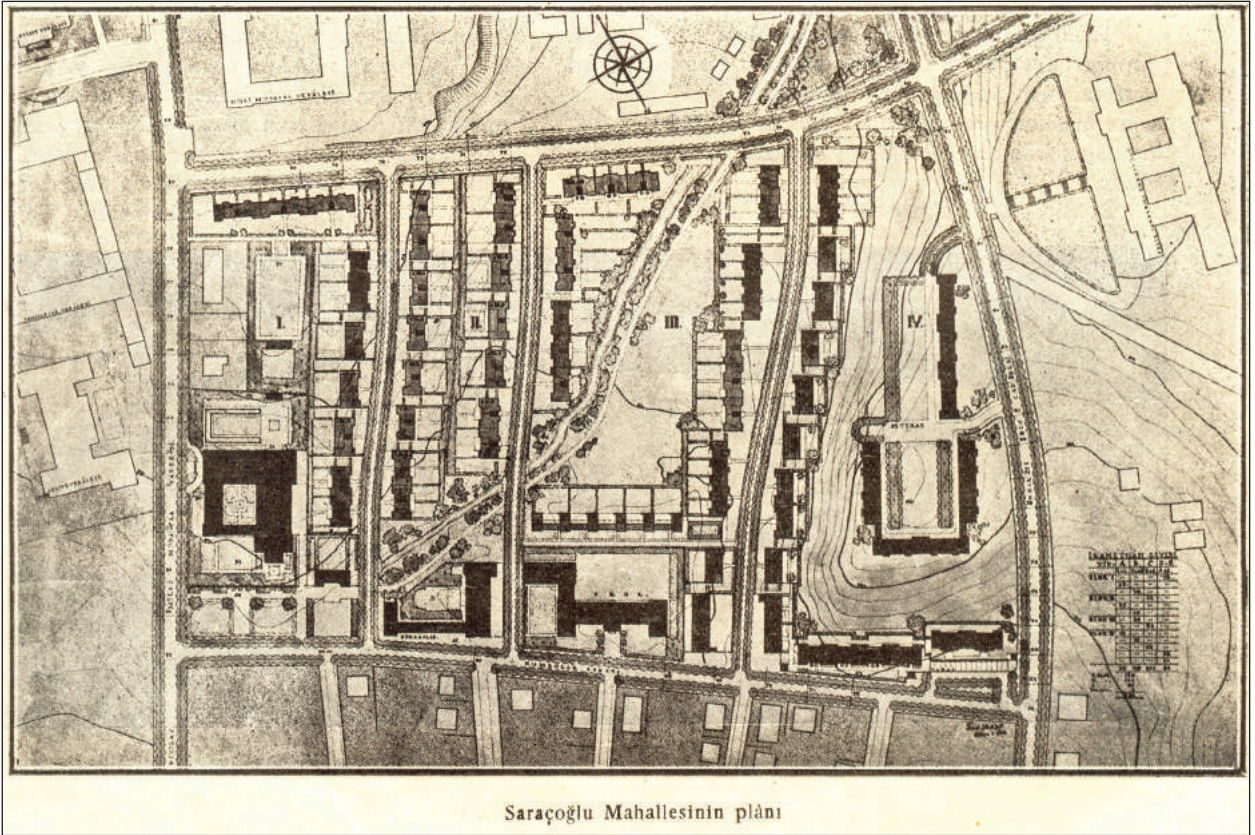
Ankara’nın başkent olmasının ardından geçen on-on beş yıllık süreçte, özellikle devlet memurlarının yaşadığı

Şekil 1. Saraçoğlu Mahallesi.
Kaynak: Sayar, 1946, s. 56.

Şekil 2. Saraçoğlu Mahallesi.
Fotoğraf: Aydan Altınay, 2019.

Şekil 3. Saraçoğlu Mahallesi vaziyet planı.
Kaynak: Sayar, 1946, s. 58.

ciddi konut sıkıntılarını söz konusudur. Kuran, dönemin koşullarında barınmanın önemli bir yere sahip olduğunu vurgulayarak; Saraçoğlu Mahallesi'nin “memur ve asker grupları tarafından tüketilmek üzere kamu eliyle üretilen, kâr odaklı konut anlayışı yerine ihtiyaç odaklı

konut anlayışına dayanan bir proje” olduğunu ifade eden değerlendirmede bulunmuştur (S. Kuran ve H. Kuran, 2016, s. 1013). Bayraktar, öncelikli olarak memurlara ödenek ayrıldığı, kredilerin bireysel konut yapımı yerine toplu konut yapımına yönelik olduğu bu durumu; ulus-

devlet ideolojisinin yansımaları olarak dönemde memurların ve askerlerin ayrıcalıklı olmasının, memurların konut sorunlarının çözümü konusunda devletin öncelikle tedbir almasının Mahalle'nin inşasında önemli bir gerekçe olduğu şeklinde özetlemiştir (Bayraktar, 2011, s. 66-67). Bilgin ise, yeni kurulmuş genç devletin modernleşme yolunda atacağı adımların konut çerçevesinde karşılığının toplu konutlar olduğuna değinir (Bilgin, 1996). Tüm bu değerlendirmeler göz önüne alındığında Saraçoğlu Mahallesi'nin erken Cumhuriyet Türkiye'sinin özellikle devletçilik ilkesinin ön planda olduğu ideolojisini yansıttığı söylenebilir. Aynı zamanda yeni kurulan genç devletin, başkenti olan Ankara'nın konut sıkıntısını; içinde bulunulan dönemin milli duyguları ön plana çıkaran duruşunun da etkisiyle devlet memurlarının ve askerlerin ayrıcalıklı olduğu bir anlayışla çözmeye odaklandığı şeklinde yorumlanabilir.

Saraçoğlu Mahallesi ve konutları her ne kadar Alman mimar Paul Bonatz tarafından tasarlanmış olsa da Ankara imar planları ile başlayan bir senaryonun sonucu olduğuna dair değerlendirmeler mevcuttur. Madran; bazı kaynaklara göre Saraçoğlu Mahallesi'nin aslında bir "Bonatz senaryosu" değil, Ankara'nın ilk kullanılan kent planını hazırlayan "Jansen senaryosu" olduğuna değinmiştir (Madran, 2013, s. 12). Bakanlıklar Bölgesi olarak anılan Saraçoğlu Mahallesi'ni de kapsayan karma biçimli yerleşim yapılanmasının ilk tohumlarının da Lörcher'in plan önerisi ile atıldığı ve Hitler'den beri Anadolu'da görülmeyen yönetim yapıları ile kamu yapıları birlikteliğinin bu plan ile önerildiği, Jansen ve Holzmeister'in de sınırları belirlenmiş bu bölgeyi ayrıntılayarak üzerinde çalıştıkları da diğer bir görüştür (Cengizkan, 2002, s. 53). Ayrıca genel planlara bakıldığında da mahalle yerleşiminde Jansen'in bahçeli evler anlayışının izlerinin görüldüğü, dolayısıyla Bonatz'ın planlanmasını etkilemiş olabileceği söylenebilir.

Saraçoğlu konutları yapıldığı dönemde pek çok açıdan tartışmalar yaratmıştır. Bu çalışmada; Saraçoğlu lojmanlarının inşa edildiği dönemin önemli mimarlarından, Zeki Sayar'ın Arkitekt dergisinde ve Orhan Alsaç'ın Mimarlık dergisinde mahalleye dair yaptıkları öne çıkan değerlendirmelerinden yararlanılmıştır. Sayar ve Alsaç'ın Mahalle'nin vaziyet planı, dış ve iç mekân özellikleri,

malzeme ve işçilik, konutların maliyetleri gibi konularda yapmış oldukları, kendi kalemlerinden değerlendirmeler Tablo 1'de verilmiştir.

Saraçoğlu Mahallesi'nde 434 daireden oluşan 75 adet iki, üç ve dört katlı; A, B, C, D, E, F, G, H olmak üzere sekiz ayrı tipte bina bulunmaktadır.

Tanrıverdi, çalışmasında; 8 adet A, 5 adet B, 12 adet C, 3 adet D, 2 adet E, 3 adet F, 9 adet G ve 2 adet H tipi bina bulunduğuna değinir (2012, s. 69). Ancak Alsaç (1945) ve Sayar'ın (1946) Saraçoğlu Mahallesi'nin yapıldığı döneme ait, mahalleyi ve konutları inceleyen dergi yazılarında; A, B, C, D, E, F olmak üzere altı tipten söz edilmiş ve bu bina tipleri üzerine değerlendirmeler yapılmıştır (Tablo 2, 3, 4, 5, 6 ve 7).

Bunlara ek olarak; Alsaç ve Sayar'ın yazılarında değinmediği, G ve H olmak üzere iki tip bina daha mevcuttur. Tanrıverdi, mahalle içerisinde, bodrum artı üç kattan oluşan her katında üçer odalı iki dairesi bulunan toplamda dokuz adet G tipi bina olduğundan söz eder. Ayrıca G tipinde ıslak mekânların birbirinden ayrı olarak planlamasının ekonomik açıdan uygun olmadığına değinir. Ayrıca mahallede iki adet H tipi bina bulunduğunu, bodrum artı üç kattan oluşan bu dairelerin de her katında iki daire, her dairede beş oda bulunduğunu ve bu tip binaların üst düzey görevliler tarafından kullanıldığını belirtir (Tanrıverdi, 2012, s. 76-78).

Mahalle ve konutları ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuş Erken Cumhuriyet Döneminin önemli mimarlarının, konutlarda işlemeyen yönler bulunduğunu da vurguladıkları görülmektedir. Ancak buna karşın konutların, şehir ile bütünleşik ilişkiler kuran vaziyet planı, iç mekâna dair sunduğu modern kullanım ve girdiler ile çağdaş sosyal konut anlayışı açısından toplu konut yapılanması ve mekâna dair önemli katkılar yaptığı görülür.

Saraçoğlu Mahallesi sadece konut anlamında değil, konut ve çevrenin birbiriyle bütünleşik ilişkileri bakımından da önemli bir örnektir; okul, alışveriş dükkânları, kütüphane, park gibi dinlenme ve oyun alanları, sinema gibi eğlence alanları birçok ihtiyaca yönelik yapıyla bağlantılı olarak düşünülmüş sosyal bir toplu konut yapılanmasıdır.

Tablo 1. Orhan Alsaç ve Zeki Sayar'ın Saraçoğlu Mahallesi'ne Dair Kendi Kalemlerinden Değerlendirmeleri

SARAÇOĞLU MAHALLESİ VE KONUTLARI	Orhan Alsaç / Mimarlık Dergisi (1945)	Zeki Sayar / Arkitekt Dergisi (1946)
Vaziyet Planı ve Topografyaya Uyum	Çukur olan kısımlara az katlı, yüksek kısımlara ise çok katlı binalar yerleştirilmesiyle, aynı zamanda Bakanlıklara yakın olan evleri ise yüksek yapımayarak gereksiz rekabetten kaçıldığını ve arazi vaziyetinin iyi bir şekilde değerlendirildiğini yorumlar.	Yapı grupları arasında kademeler yaratmanın zengin bir perspektif sunduğunu ve tepeyi bu kitle içinde taçlandığını belirterek vaziyet planının iyi değerlendirildiğine kanaat getirmiştir.
Dış Mekân Özellikleri	Mimarın eski Türk evlerinin etkisi altında kalarak ve özellikle dış cepheleri bu geleneksel ev tiplerine benzetmek kaygısıyla türlü fedakârlık ve israfta bulunarak tasarladığı, cepheleri sırf eski Türk mimarisine benzetmek amacıyla hiçbir işlevi olmayan, süs olsun diye konulan detaylar kullandığı görüşündedir.	Planların, cepheye feda edilmesi ve işlevsiz olarak kullanılan öğeler konusunda Alsaç ile ortak fikre sahiptir.
İç Mekân Özellikleri	Mimarın iç mekânları, dış görünüşe kurban ettiği görüşündedir.	Uzun ve detay gerektiren incelemelere gerek kalmadan, planlamalarda yapılan hataların kolaylıkla görülebileceği görüşündedir.
Malzeme ve İşçilik	Her sokakta evlerdeki renk değişiminin ahenkli ve güzel olduğunu, ancak işçilik hatası yüzünden birbirine karışmış boyaların gözü rahatsız ettiğini belirtir. İnce işçiliğin aceleye gelmiş olduğunu, özellikle taş işçiliğinde ve kapılar etrafındaki taşlarda bu durumun göze batacak kadar fena olduğuna değinir.	–
Konut Maliyetleri	Devlet memurlarının konforu için elbette hiç bir masraftan kaçınılmayacağını özellikle belirtmiş; bu fedakârlığa karşın mahallede israf edilen birçok detay olduğunu ifade etmiştir. Özellikle mahalle etrafına yapılan istinad duvarlarının parasıyla daha pek çok sayıda apartman yapılabileceğini öne sürmüştür.	Konutlarda konfor olmadığını ve ucuz mesken görünümü taşıdıklarını düşünmektedir.

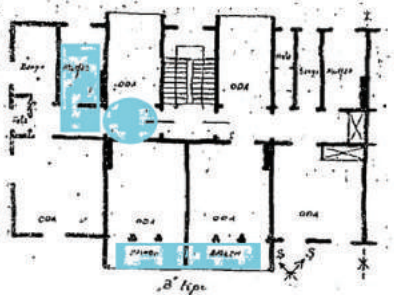
Not: Tablo, Aydan Altınay tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2. Orhan Alsaç ve Zeki Sayar'ın Saraçoğlu Mahallesi A Tipi Binaya Dair Değerlendirmeleri

SARAÇOĞLU MAHALLESİ / A TİPİ	Orhan Alsaç / Mimarlık Dergisi (1945)	Zeki Sayar / Arkitekt Dergisi (1946)
 <p>A Tipi (Alsaç, 1945)</p> <p>Alsaç'ın eleştirdiği alanlar mavi renk ile, Sayar'ın eleştirdiği alanlar pembe renk ile işaretlenmiştir.</p>	<p>A tipinin cephesinin ve büyük balkonlarının eski konak tiplerine öykünerek yapıldığını söyler.</p> <p>Her katında üç daire bulunan A tipinde, balkonun yalnızca iki daireye üstelik de aralarında hiç bir bölücü kullanmaksızın pay edilmemesini eleştirir, balkonların sadece dış cephe etkisi düşünülerek planlanmasının yanlış olduğunu savunur.</p> <p>A tipinde katlarda bulunan üç daireden ikisine eve giriş için bir alan ayrıldığına ancak üçüncü dairede böyle bir şey görülmediğine dikkat çeker. Üçüncü dairede banyodan geçerek helaya ulaşılmasının, banyo yani yıkanma yeri kullanılırken helanın kullanım dışı kalmasına yol açacağını belirtir.</p>	<p>“Bu tipte her katta üç daire vardır. Her iki baştaki dairelerde servis sahası (koridorlar, hela, mutfak, banyo, balkon) ikamet sahasının % 83'ü kadar yer işgal etmektedir.” şeklindeki ifadeyle yer kaybına ve israfına vurgu yapmaktadır.</p>

Not: Tablo, Aydan Altınay tarafından oluşturulmuştur.

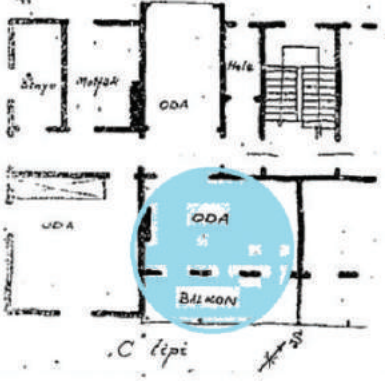
Tablo 3. Orhan Alsaç ve Zeki Sayar'ın Saraçoğlu Mahallesi B Tipi Binaya Dair Değerlendirmeleri

SARAÇOĞLU MAHALLESİ / B TİPİ	Orhan Alsaç / Mimarlık Dergisi (1945)	Zeki Sayar / Arkitekt Dergisi (1946)
 <p>B Tipi (Alsaç, 1945)</p> <p>Alsaç'ın yorumda bulunduğu ve eleştirdiği alanlar mavi renk ile işaretlenmiştir.</p>	<p>B tipinde her dairenin balkonlarının birbirinden ayrılmasının ve dört yöne göre dağılımlarının doğru olduğunu belirtir.</p> <p>Bu tipte doğrudan bir kapalı giriş olmadığı için doğrudan bir oda ya da hole girilmesini eleştirir.</p> <p>Mutfak, yemek yeme için kullanılacak alanlara uzak oluşu ve yemeklerin yatak odasının önünden geçirilerek taşınmasının yorucu olacağını belirtir.</p>	

Not: Tablo, Aydan Altınay tarafından oluşturulmuştur.

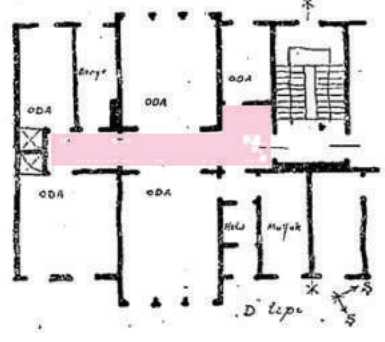

Tablo 4. Orhan Alsaç ve Zeki Sayar'ın Saraçoğlu Mahallesi C Tipi Binaya Dair Değerlendirmeleri

SARAÇOĞLU MAHALLESİ / C TİPİ	Orhan Alsaç / Mimarlık Dergisi (1945)	Zeki Sayar / Arkitekt Dergisi (1946)
 <p>C Tipi (Alsaç, 1945)</p> <p>Alsaç'ın yorumladığı ve eleştirdiği alanlar mavi renk ile işaretlenmiştir.</p>	<p>C tipi ile A tipinin çok farklı olmadığına, farklı olarak C tipinde balkonun arkasına mutfak, hela değil de geniş bir oda konulmasının daha uygun olmuş olduğuna değinir.</p>	—

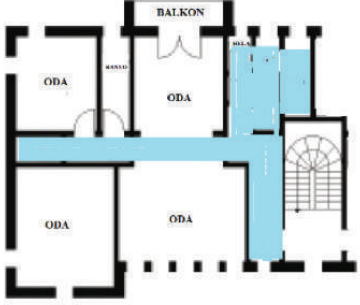
Not: Tablo, Aydan Altınay tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5. Orhan Alsaç ve Zeki Sayar'ın Saraçoğlu Mahallesi D Tipi Binaya Dair Değerlendirmeleri

SARAÇOĞLU MAHALLESİ / D TİPİ	Orhan Alsaç / Mimarlık Dergisi (1945)	Zeki Sayar / Arkitekt Dergisi (1946)
 <p>D Tipi (Alsaç, 1945)</p> <p>Sayar'ın eleştirdiği kısımlar pembe renk ile işaretlenmiştir.</p>	<p>En kullanışlı tip olarak yorumlamıştır.</p>	<p>Koridorların gereğinden fazla yer işgal etmesi sebebiyle eleştirmiştir.</p>

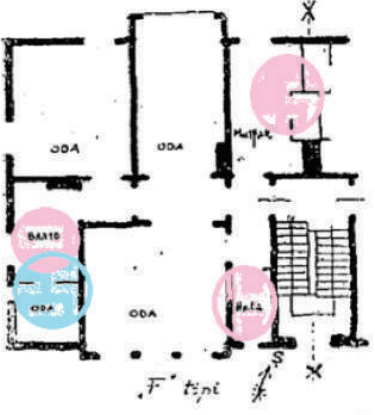
Not: Tablo, Aydan Altınay tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6. Orhan Alsaç ve Zeki Sayar'ın Saraçoğlu Mahallesi E Tipi Binaya Dair Değerlendirmeleri

SARAÇOĞLU MAHALLESİ / E TİPİ	Orhan Alsaç / Mimarlık Dergisi (1945)	Zeki Sayar / Arkitekt Dergisi (1946)
 <p><i>E Tipi (Tanrıverdi, 2012)</i></p> <p>Alsaç'ın eleştirdiği alanlar mavi renk ile işaretlenmiştir</p>	<p>Ayak altı alanların 22 metrekare olduğunu ve bunun bütün dairenin yedide birine denk geldiğini söylemiş, bu hususta yer israfı yapıldığına dikkat çekmiştir.</p>	—

Not: Tablo, Aydan Altınay tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 7. Orhan Alsaç ve Zeki Sayar'ın Saraçoğlu Mahallesi F Tipi Binaya Dair Değerlendirmeleri

SARAÇOĞLU MAHALLESİ / F TİPİ	Orhan Alsaç / Mimarlık Dergisi (1945)	Zeki Sayar / Arkitekt Dergisi (1946)
 <p><i>F Tipi (Alsaç, 1945)</i></p> <p>Alsaç'ın eleştirdiği alanlar mavi renk ile, Sayar'ın eleştirdiği kısımlar pembe renk ile işaretlenmiştir.</p>	<p>Mimarın sandık odası ya da hizmetçi odası olarak tanımladığı küçük odaya banyodan geçilerek girilmesi yönüyle ve banyonun rutubetinin sandık odasındaki eşyalara zarar vereceğini öne sürerek eleştirmiştir.</p>	<p>Banyodan, hizmetçi ve sandık odasına geçiş gibi durumların sosyal hayatımızla örtüşmediğine değinir.</p> <p>Servis kısımlarının birbiri ile çok ayrı olmasının temiz ve pis su için, inşaat malzemelerinin pahalı ve de sınırlı olduğu bir dönemde, fazladan tesisata sebebiyet vermesini eleştirmiştir.</p>

Not: Tablo, Aydan Altınay tarafından oluşturulmuştur.

Bayraktar, Saraçoğlu Mahallesi'ni önemli kılan özellikleri sıralarken, 1948'ten bu yana kullanılan eski Millî Kütüphane (Şekil 4A, 4B ve 4C), hâlen Çankaya Kaymakamlığı olarak kullanılmakta olan yönetim merkezi, 1951'ten bu

yana hâlen kullanılmakta olan okul (Şekil 5), çocuk oyun alanları (Şekil 6) ile birlikte ele alınmış olmasını vurgulamaktadır (Bayraktar, 2011, s. 70).

Şekil 4A, 4B ve 4C.
Adnan Ötüken İl Halk
Kütüphanesi ve bahçesi.
Fotoğraflar: Aydan Altınay, 2019.

Şekil 5. Namık Kemal Ortaokulu.
Fotoğraf: Aydan Altınay, 2019.

Batuman; Erken Cumhuriyet Dönemi konut bölgelerinin okul, açık alanlar, park, çarşı gibi sosyal yaşam alanları ile donatılmasının, Ebenezer Howard'ın bahçe-şehir anlayışının çağdaş yorumu olduğunu ifade eder (Batuman, 2017, s. 19).

Buna göre Mahalle'nin, günümüzde kendisine ait sosyal yaşam alanları ile revaçta olan yaygın site anlayışının ilk temellerinin bugünkünün aksine şehirden kopmadan oluşturduğu söylenebilir.

Tüm bunlar ışığında Saraçoğlu konutları temel gereksinim olan barınmanın ötesinde, çok yönlü yaşam alanları ve şehir ile kurduğu konforlu, geliştirilebilir mekânsal ilişkiler yönüyle ele alınarak incelenip değerlendirilmesi gereken bir sosyal projedir.

Kültür Varlığı Olarak Saraçoğlu Mahallesi

Kuban, kültüre “değişmeyi insan boyutuna indirgeyen toplumsal bir süreç” olarak bakmış, kültürü kısaca; “sürekli değişerek insanı ve toplumu aşan zorunlu değişmelere onları adapte eden bir mekanizma” olarak tanımlamıştır. Tüm bu değişimi kontrol edebilmenin

Şekil 6. Konutlar arasında gözüken basketbol potası ve basket sahası.
Fotoğraf: Aydan Altınay, 2019.

bir parçası olan, tarihi çevre ve yapıları korumayı da temelde çağdaş bir kültürel istek olarak ifade etmiş, bu isteğin toplum kültürünün çağdaşlaşmasına paralel olarak şekillendiğine değinmiştir (Kuban, 2000, s. 11, 57). Türkiye için kültür varlıklarının korunmasına yönelik ilk yasal düzenlemenin, yabancıların kazı yapmasını izne bağlayan ve bulduklarını yurt dışına çıkarmalarını yasaklamaktan ibaret olan 1869 yılına ait Asar-ı Atika Nizamnamesi olduğu ifadesine yer veren Ahunbay, bu yasal düzenlemenin ilerleyen süreçte farklı zaman dilimlerinde değişerek genişletildiğini ve bazılarının Cumhuriyet döneminde de kullanıldığına daha sonrasında da, bu yasaların zamanla çağa ayak uyduramayarak yetersiz hâle gelmesiyle 1973 yılında kaldırıldığını ve ülkemizin konu ile ilgili ilk yasası olan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nun yürürlüğe girdiğini belirtmektedir (Ahunbay, 2018, s. 136). Sit kavramı nedeniyle halk tarafından pek de iyi karşılanmayan bu yasa da 1983'te kaldırılmış ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Kültür varlığı kavramı 2863 sayılı yasanın 3/1 maddesinde;

Tarih öncesi ve tarihî devirlere ait, bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihî devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya sualtındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır (TC Resmî Gazete, 1983'ten aktaran Ahunbay, 2018, s. 136).

şeklinde tanımlanmıştır. Madran ve Özgönül çalışmalarında bu tanımı zaman, nitelik ve mekân olmak üzere üç sınıfa ayırarak incelemişlerdir. Tanımda yer alan “tarih öncesi ve tarihî devirler” ifadesinin zaman boyutunu; “yerüstü, yeraltı ve sualtında” ifadesinin mekân boyutunu; bilim, kültür, din, güzel sanatlar ve sosyal yaşamı içine alan ifadenin de nitelik boyutunu temsil ettiğini çalışmalarında detaylı olarak açıklamışlardır. Buna ek olarak, bir taşınmazın kültür varlığı olarak kabul edilmesi için belirli niteliklere ve bu nitelikleri kapsayan belirli değerlere sahip olması gerektiğini vurgulayan Madran ve Özgönül, bu değerleri; süreklilik, tarihsel, anı, mitolojik, artistik ve teknik, özgünlük, enderlik, teklük, grup, çokluk, homojenlik, ekonomik, işlevsel, geleneksel, eğitim, belge değeri olmak üzere on altı başlık altında ifade etmişlerdir (Madran ve Özgönül, 2005, s. 7).

Buradan hareketle, başkent Ankara'nın tarihinde bir ilk olma özelliği gösteren ve Erken Cumhuriyet Dönemi mimari anlayışlarını yansıtan Saraçoğlu Mahallesi'ni de sadece fiziksel, sosyal, iç mekân özellikleri gibi nitelikler bakımından incelemek ve değerlendirmek bilimsel yaklaşım olarak eksik kalacaktır. Bu mahalle hem tüm bu kavramların ötesinde taşıdığı anlam ve değerleri ile birlikte hem de yasalarca belirlenen nitelikler bakımından kültür varlığı olarak tanımlanmaktadır. Her ne kadar uygulama ve gerçek tam olarak böyle olmasa da en azından bu bilimsel çalışmada da kültür varlığı olma hâli ön planda tutulmalıdır.

Mahalle, 1979 yılında Birinci Derece Kentsel Sit Alanı ilan edilerek tümüyle koruma altına alınmış ve aynı yıl içerisinde Mahalle'de bulunan ağaçlar da anıt ağaç olarak tescillenmiştir. 1994 yılında kamu lojmanlarını satışının gündeme gelmesiyle mahalle sit alanı olmaktan çıkarılıp, konutların satışı istenmiştir (Bayraktar, 2011, s. 73).

08.02.2013 tarihinde 28553 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararı ile mahalle riskli alan ilan edilmiştir. 12.09.2013 tarihli Koruma Kurulu kararıyla mahalle İkinci Derece Sit Alanı'na düşürülmüştür. 05.08.2014 tarihli 29079 sayılı Resmî Gazete'de

yayımlanan Bakanlar Kurulu kararıyla mahalledeki tüm kamu tahsisleri kaldırılmıştır. 2015 yılında Saraçoğlu Lojmanları'nda oturanlara konutları boşaltmaları için tebligatlar gitmeye başlamıştır. 2015 tarihinde Mimarlar Odası'nın açtığı dava sonucunda tekrar Birinci Derece Kentsel Sit Alanı'na yükseltılmıştir. 17.08.2017 tarihinde Kütüphane ve Çankaya Kaymakamlığı binaları hariç olmak üzere mahalle Emlak Konut GYO'ya devredilmiştir (Bayraktar, 2018).

Saraçoğlu Mahallesi için son olarak, 22 Ekim 2020 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Mahalle'ye ait tescilli binaların ve anıt ağaçların korunacağı beyan edilerek; ilk aşamada otel, ofis ve dükkânlardan oluşan yenileme; ikinci aşamada dere yatağının canlandırılarak biyolojik gölete çevrilmesi; üçüncü aşamada ise konut ve otellerden oluşan yenileme ile toplamda üç aşamadan oluşan bir restorasyon ve yenileme projesinin başlatıldığı kamuoyuna açıklanmıştır (Saraçoğlu Mahallesi yenilenen yüzüyle, 2020).

Yasalarca kültür varlığı olarak tanımlanan Saraçoğlu Mahallesi'ni, Madran; tarihsel, anı, özgünlük, enderlik, belge, ekonomik, işlevsel ve süreklilik değerleri açısından irdeleyerek de incelemiştir. Tanımladığı bu değerler, Tablo 8'de gösterilmiştir.

Değerlendirmeler göz önüne alındığında Saraçoğlu Mahallesi'nin belirli bir döneme tanıklık etmesi, kentsel ve ulusal bellekte ilkleri temsil eden anlam ve değerlere sahip olması korunması gereken bir kültür varlığı olduğunu göstermektedir.

Kişisel Tanıklıklar Bağlamında Bir Bellek Mekânı: Saraçoğlu Mahallesi Üzerine Nitel Araştırma Çalışması

Metaforik olarak Carus, belleği büyük bir labirente benzetmiştir (Draaisma, 2018, s. 21). Nora (2006, s. 25), hafızayı yani belleği tanımlarken “Hafıza diye adlandırdığımız şey aslında hatırlanması imkânsız olan şeylerin heybetli ve baş döndürücü stoğudur, hatırlama ihtiyacı duyabileceğimiz şeylerin sonsuz listesidir” ifadelerini kullanmıştır. Chevalier, “Bilincimiz belleğimizdir” demiştir (Chevalier, 1928, Özaloğlu, 2017, s. 15'te aktarıldığı gibi).

Bu tanımlardan yola çıkarak, bellek ve belleğin işlevi şu şekilde özetlenebilir: Bellek önce algılar; algılananları, geçmişte yaşananları, deneyimleri akılda tutarak kodlar ve depolar; depolanan bilgiyi yorumlar, gerektiğinde çağırarak anımsar böylece bilgiyi tekrar tekrar, yeniden

Tablo 8. Madran'ın Saraçoğlu Mahallesi'ne Yönelik Tanımladığı Değerler ve Değerlendirmeler

SARAÇOĞLU MAHALLESİ DEĞERLERİ	DEĞERLENDİRMELER
Tarihsel Değer	<ul style="list-style-type: none">• Tarihsel açıdan çok eski olmasa da Ankara'nın yaşamında bir ilk olması.• Emlak Bank'ın projesi olmasıyla da bankanın tarihî açısından önemli bir nitelik taşıması.
Anı Değeri	Mahalle sakinlerinin bir araya gelmesini öngören mekânları ile sosyal bir proje olarak tasarlanması yönüyle, sivil ve asker devlet memurları için tasarlanmış bu mahallede ikamet eden pek çok insanın belleğinde yer eden anılar oluşmasına vesile olması.
Özgünlük Değeri	Lojmanların çevresel açıdan değişimlere uğrasalar da, mimari biçimde büyük oranda değişikliğe uğramadan, korunarak günümüze gelmesi.
Enderlik Değeri	<ul style="list-style-type: none">• Tasarımcısının kimliği• Finansman modeli• Yapıldığı dönem için ilkleri taşıyan ender bir proje olması
Belge Değeri	<ul style="list-style-type: none">• Cumhuriyet mimarlığı modernleşme başlangıcı ürünü olması• Devlet lojmanı kurgusunda olması• Jansen'in planlaması içerisinde yer alması• Mimarının Paul Bonatz'ın olması• Erken Cumhuriyet Dönemi'nde memurların nasıl bir konut ihtiyacı içerisinde olduklarını göstermesi• Dönemin yapı teknolojisi ve malzeme kullanımını göstermesi• İlk kez hemen hemen tüm hizmetleri içinde barındıran sosyal konut projesi olması• Madran mahalle için en belirgin değer belge değeri olduğunu vurgular.
Ekonomik Değer	<ul style="list-style-type: none">• Bir dönemi yansıması yönüyle kültürel miras olması• Konumu bakımından değerli olması
İşlevsel Değer	<ul style="list-style-type: none">• Günümüze kadar işlevselliğinden hiçbir şey kaybetmeden, mimarının öngörüsüyle çağdaşlaşan toplumun ihtiyaçlarını karşılayan bir kurguda tasarlanmış olması• Her türlü lojistik hizmeti içeren bir anlayışla tasarlanması
Süreklilik Değeri	<ul style="list-style-type: none">• Her dönemde kimliğini koruması• Kendisinden sonra inşa edilen bazı lojman yapılarına örnek olması• Beklentilere karşılık vermesi

Not: Tablo, Aydan Altınay tarafından oluşturulmuştur (Madran, 2013).

kullanmış olur. Kısacası belleğin; duyular aracılığıyla algılanan bilgilerin, deneyimlerin, eylemlerin kaydedildiği, depolandığı, geri çağrıldığı ve kullanıldığı dinamik olarak işlemekte olan bir mekanizmaya sahip olduğu anlaşılabilir. Dolayısıyla, insan belleği, sınırları henüz tam anlamıyla keşfedilememiş, kusursuz ve karmaşık bir sistemdir.

“Bellek insanlığın ortaya çıkışından bu yana tarihi korumanın ve bir sonraki nesle aktarmanın en önemli araçlarından birisi olmuştur.” (Özaloğlu, 2017, s. 18). Bu yorumdan da çıkarımla belleğin; kişilerin hem yaşadıklarını depolayarak geçmişle bağ kurdukları hem geçmiş birikimlerini tazeleyerek, diri tutarak şimdiki zamana

tutundukları hem de bu birikimleri başkalarıyla paylaşarak başkalarının belleğinin parçası oldukları ve bu aktarımla da geleceğe uzandıkları, kısacası zamanın tüm boyutlarına dokunabildikleri çok yönlü bir düzlem olduğu söylenebilir.

Bellek, hatırlamak için; zaman, mekân, bireysel ve toplumsal özellikler, duyulara hitap eden algı ve deneyimler, imgeler gibi belirli yardımcı faktörlere ihtiyaç duyar. Belleği yoğuran, aktaran ve dönüşüme uğratan en önemli uyarıcıların başında da mekânın geldiği söylenebilir. Nitekim Özaloğlu da “Bilinçli bellekte mekân/yer en temel bileşendir.” (Özaloğlu, 2017, s. 14) diyerek

mekânın, belleğin kilit taşı olduğuna değinmiştir. Özmen ve Çetin ise, “Bellek hatırlama ve unutma sürecinin sürekli şekillendiği, değiştiği bir olgu, mekân ise bu ilişkiler çerçevesinin başlıca unsurudur.” (Özmen ve Çetin, 2017, s. 103) diyerek bellek için mekânın önemini vurgulamışlardır.

Pallasmaa, ev ile yani mekânla ilgili olarak, “Evimiz, bedenimiz, belleğimiz ve kimliğimizin sığınağıdır (2018, s. 78) ve “Evimiz özkimliğimizle birleşir; kendi beden ve varlığımızın parçasına dönüşür” (2018, s. 86). ifadelerini kullanmıştır. “Ev”in, kişinin mekânsal hatırlamasının en küçük ve öznel parçası olduğu düşünülebilir. Parçadan bütüne ve kişiselden toplumsala yani daha öznel denenele gidildiğinde, hatıra bütününe mekânsal anlamdaki diğer parçaları; sokak, mahalle, şehir, ülke şeklinde sıralanabilir. Buna ilişkin olarak da Bertram, ev tasvir ve hatırasının “mahalle”nin de anlamını taşıdığını ve birbirlerini simgelediklerini söylemiştir (2012, s. 69).

Mekânlar, benliğimizin ve ait olduğumuz toplumun bir ifade biçimi; kimliklerin ve ortak belleğin kurulmasında önemli bir araçtır. Kişiler ve toplumlar, mekânlar aracılığıyla; kendilerini, kimliklerini, yaşantılarını, önceliklerini, nasıl bilinmek istediklerini, ortak imgelerini, vb. pek çok değeri vurgulayarak aidiyetlerini ve varlıklarını icra ederler. Kısacası, bir mekânı anlayabilmenin ve kavrayabilmenin en temel yollarından birisinin o mekâna ait kodları çözümlenerek, mekânsal verilere dair belirli bulgular elde etmek olduğu söylenebilir. Bu bulguları elde etmek için; o mekânı yaşamış, deneyimlemiş, algılamış kullanıcıların mekânda ve belleklerinde kalan izlerini takip etmek başvurulması gereken en önemli ve nitelikli yöntemlerden birisi olarak görülebilir. Kullanıcıların belleklerinde kalan izler ve anılar aracılığıyla bir anlamda, mekânın yeniden üretimi söz konusu olur. Böylece hafızalar aracılığıyla iletişime geçilerek canlanan mekânlar, ortak imgelere eklenir ve varlığını devam ettirir. Bu durumda hem o mekânın geçmişi ve geleceği arasında köprüler kurularak, kişiler ve toplumlar bağlamında aktarımlar yapılması, anlam ve örüntüler inşa edilmesi, hem de mekânsal unutmaya karşı mekânın sürekliliğinin sağlanması söz konusu olur. Nitekim Özmen ve Çetin de (2017, s. 103) bu yönde görüşlerini şöyle ifade etmişlerdir:

Mekân toplumsal bellekte imgeleri oluşturur ve yarattığı toplumdaki her bireyden izler taşır. Belirli bir mekân üzerinden imgeler yoluyla hatırlanan, geçmişin somut izleri olan yapı çevreler, toplumsal gele-

nekleri yansıtmaları nedeniyle, başta anı değeri olmak üzere tarihsel, estetik ve belgesel değerler taşır. Kültürel miras olarak adlandırılan bu çevreler, taşıdıkları değerlerin etkisiyle, korundukları takdirde belleklerdeki varlıkları sürdürür.

Araştırmanın evrenini oluşturan Saraçoğlu Mahallesi’nin de inşa edildiği dönemin devlet anlayışını, ideolojisini, mimari arayışlarını yansıtan, ekonomik ve toplumsal boyutlar gibi birçok verinin izlerini taşıyan bir kültürel değer ve hafıza mekânı olduğu söylenebilir. Mekân ve kullanıcılarının bellekleri arasındaki bu ilişkiden yola çıkarak çalışma kapsamında; hayatlarının bir döneminde Saraçoğlu Mahallesi’ni ve konutlarını deneyimlemiş, mahallenin kullanıcı ile kurduğu ilişkiye dair aktarımlarda bulunabilecek, belleklerinde mekânsal izleri paylaşabilecek, ulaşılabilen kişiler ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler neticesinde elde edilen veriler; mahalleyi ve konutları, kullanıcılarının belleğinden aktarılan izlerle okuyarak, mekânsal anlamda hafızanın yeniden kurulmasına olanak sağlayacak niteliktedir. Bununla birlikte kişisel ve toplumsal bellekte kalan, öne çıkan mekânsal kodların neler olduğunu inceleyen; döneminin toplumsal, ekonomik, sosyolojik, siyasal, mimari, bireylerarası iletişim gibi özelliklerine dair verileri sunan bir potansiyele sahiptir. Yapılan görüşmelerde kullanıcı profilinde aranan en önemli ve tek koşul; hayatlarının bir döneminde Saraçoğlu Mahallesi’nde yaşamış, mahalleyi ve konutlarını deneyimlemiş ve deneyimlediklerini aktarabilecek kişiler olmaları olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda yapılan 3 farklı görüşmede, toplamda ulaşılabilen 17 kişi ile görüşülmüştür. Ulaşılabilen kişi sayısının 17 olması çalışmayı sınırlandırmamış, daha derin ve kapsamlı değerlendirmelerde bulunabilmek adına artı değer oluşturmuştur. Görüşmeler, İstanbul ve Ankara’da, görüşmeciler ile önceden belirlenmiş gün ve saatler içerisinde Meral Nalçakan’ın moderatörlüğünde gerçekleştirilmiştir. İstanbul’da gerçekleşen görüşmede “bireysel görüşme” tekniği; Ankara’da farklı tarihlerde gerçekleşen, iki ayrı grup ile yapılmış görüşmelerde ise “odak grup görüşme” teknikleri uygulanmıştır. Böylece katılımcıların bireysel ve grup hâlinde olmak üzere her iki farklı durumda da hatırladıklarının ne oranda değişkenlik gösterebileceğini de kısıtlı da olsa gözleme imkânı doğmuştur.

Görüşmeler öncesinde, belirlenen azami süre içerisinde, çok veri elde etmeye yönelik sorular hazırlanarak katılımcılara yöneltilmiştir. Görüşmelerde ses ve görüntü kaydına başvurulmuş, görüşmeler neticesinde elde edilen

kayıtlar deşifre edilerek çözümlenmiş ve yazılı doküman hâline getirilmiştir. Katılımcılar tarafından verilen izinler ile, görüşmeler sonucunda elde edilen çizimler, ses ve görüntü kayıtlarına ait veriler, fotoğraflar çalışmada materyal olarak kullanılmıştır.

Toplam sayıları 17 olan görüşmecilerden; kadın katılımcıların sayısı 4, erkek katılımcıların sayısı ise 13'dür. Görüşme yapılmış kişilere dair bilgiler, kendilerinin de izni dâhilinde, Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Hayatlarının Bir Döneminde Saraçoğlu Mahallesi'nde Yaşamış, Ulaşılabilen ve Görüşme Yapılmış Kişilere Dair Veriler

Görüşülen Kişi	Cinsiyeti	Yaşı	Meslek	Görüşme Yeri/ Tarihi	Mahalle'de İkamet Ettiği Yıllar	İkamet Etme Nedeni
A. Tolungüç	Erkek	65	Öğretim Görevlisi	Ankara 27.02.2020	1965-1982	Baba Görevi
F. S. Tolungüç	Erkek	63	Emekli Subay	Ankara 27.02.2020	1965-1982	Baba Görevi
F. Oğuzoğlu	Erkek	61	Emekli	Ankara 27.02.2020	1958-1989	Baba Görevi
M. Oğuzoğlu	Erkek	66	Emekli Bankacı	Ankara 27.02.2020	1956-1990	Baba Görevi
M. E. Gümüşlü	Erkek	66	İstatistikçi	Ankara 27.02.2020	1965-1981	Baba Görevi
U. Tunçel	Erkek	68	Fizik Öğretmeni	Ankara 27.02.2020	1961-1978	Baba Görevi
İ. E. Tolunay	Erkek	58	Elektrik-Elektronik Mühendisi	Ankara 27.02.2020	1970-1973 1975-1977	Baba Görevi
F. Kafescioğlu	Kadın	57	Mimar	İstanbul 22.12.2019	1978-1981	Baba Görevi
A. Sürer	Erkek	72	Emekli Memur	Ankara 04.03.2020	1952-1976	Baba Görevi
B. Bıçakçı	Erkek	68	Emekli	Ankara 04.03.2020	1952-1970	Baba Görevi
B. Ögat	Erkek	70	Emekli Memur	Ankara 04.03.2020	1949-1971	Baba Görevi
C. Önakin	Erkek	72	Emekli SSK Başmüfettişi	Ankara 04.03.2020	1950-1968	Baba Görevi
D. Bahadır	Erkek	70	Emekli Memur	Ankara 04.03.2020	1966-1991	Baba Görevi
E. H. Efem	Kadın	73	Doktor	Ankara 04.03.2020	1946-1964	Baba Görevi
N. Aydınoglu	Kadın	75	Emekli	Ankara 04.03.2020	1949-1958	Baba Görevi
N. Öztekin	Kadın	75	Öğretmen	Ankara 04.03.2020	1953-1961	Baba Görevi
V. Erkan	Erkek	78	Emekli	Ankara 04.03.2020	1952-1965	Baba Görevi

Not: ■ Odak Grup Görüşmesi Yapılan İlk Grup (Ankara), ■ Odak Grup Görüşmesi Yapılan İkinci Grup (Ankara), ■ Bireysel Görüşme (İstanbul)

İstanbul ve Ankara’da yapılan görüşmelere katılımında bulunan gönüllü katılımcılar 55-80 yaş aralığında bir yelpazeye sahiptir. Görüşmeye katılım sağlayan kişiler, genel hatlarıyla 1946-1991 yılları aralığında ailelerinin görevleri vesilesiyle çeşitli zamanlarda mahallede ikamet etmiş kullanıcı profillerinden oluşmaktadır. Mahalle, 1944 yılında Paul Bonatz tarafından tasarlanmış, 1946 yılında ise yerleşimin tamamının inşası bitmiştir. Dolayısıyla görüşmeciler, mahallenin inşa edildiği dönemden itibaren 1990’lı yılların başına kadar çeşitli dönemlere tanıklık etmiş, geniş bir zaman aralığının tanıklarıdır.

Katılımcıların mahalle ve konutlarında ikamet ettikleri zaman aralıklarının genel olarak, yaşamlarının çocukluk, ergenlik ve genç erişkinlik dönemlerine denk geldiği görülmektedir. Dolayısıyla benliklerinin, biraradalıklarının, aidiyet hislerinin, duygularının, deneyimlerinin ve algılarının, kısacası kimliklerini oluşturan pek çok kavramın şekillendiği bir eşikten geçerken, mahalle konutlarında yaşamlarının önemli bir dönemini geçirdikleri görülmüştür. Yaşam biçimlerinin, kimliklerin oluştuğu ve temellendiği bu yaş aralıklarının, kişilerin hafızasını kurgulayan anılara da büyük oranda kaynaklık ettiği

söylenbilir. Boyer ve Wertsch bununla ilişkili olan, “anı tümseği” kavramından bahsetmiş ve bu kavramın ilk olarak 1986’da Rubin, Wetzler ve Nebes tarafından keşfedildiğini belirtmişlerdir. Buna göre daha önceki çalışmalarda, “40 yaş üzerindeki insanların, önceki ve sonraki dönemlere kıyasla 15-30 yaş dönemine ait daha fazla anı hatırladıkları” görülmüş ve yapılan incelemelerde de adı geçen kişiler tarafından “anı tümseği” kavramı ortaya konulmuştur. Buna ek olarak Boyer ve Wertsch’in aktarımıyla; Berntsen ve Rubin yaptıkları örneklem çalışmasında, altmışlı yaşlarda bir grup katılımcıya en üzücü ve en mutlu anlarını hangi yaş aralığında yaşadıkları sorulmuştur. Katılımcılar üzgün anları için belirli bir yaş aralığı ifade edemezken, mutlu anlarının genel olarak genç erişkin yaş dönemlerinde olduğunu belirtmişlerdir (Boyer ve Wertsch, 2015, s. 85-86).

Görüşmecilerin mahalle hakkında hissiyatlarını ve akıllarına gelen ilk kavramları özetleyecek düşüncelerini öğrenilebilir adına, “Saraçoğlu Mahallesi’nin sizin için anlamını (yarattığı duygu, hatıra kalan) bir sözcük ile ifade edebilir misiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevaplar Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların Tek Kelime/Cümle ile Saraçoğlu Mahallesi Hakkındaki Hisleri

Görüşülen Kişi	Tek kelime/cümle ile Saraçoğlu Mahallesi
A. Tolungüç	“Mükemmel hatıralar ve <u>dostluklar</u> .”
F. S. Tolungüç	“ <u>Güzel bir çocukluk</u> ve <u>arkadaşlık</u> .”
F. Oğuzoğlu	“ <u>Çocukluğum</u> , <u>gençliğim</u> , <u>dostlarım</u> .”
M. Oğuzoğlu	“Hayatımın en <u>güzel çocukluk</u> ve <u>gençlik</u> dönemi, bugüne kadar <u>arkadaşlarla görüşmek</u> ”
M. E. Gümüşlü	“ <u>Mükemmel bir çocukluk</u> ve <u>gençlik</u> dönemi geçirmeme vesile olmuştur.”
U. Tunçel	“Benim uzun süre yaşamışlığımdan öte tarihsel bir önemi vardır.”
İ. E. Tolunay	“Dünya bir lunaparktı o zamanlar, Saraçoğlu’nda.”
F. Kafescioğlu	“Huzur ve kaos (toplumsal anlamda zamansal durumdan)”
B. Bıçakçı	“Unutulmaz, harikulade bir mahalleydi.”
B. Ögat	“ <u>Muhteşem birliktelik</u> .”
C. Önakin	“Samimiyet/Güven.”
D. Bahadır	“ <u>Mutlu yıllar</u> .”
E. H. Efem	“ <u>Dostluk/Sevgi</u> .”
N. Aydınoglu	“Bütün <u>çocukluğumun güzellikleri</u> .”
N. Öztekin	“En <u>mutlu yıllarım</u> .”
V. Erkan	“ <u>Güzel bir çocukluk</u> .”

Tabloda, görüşülen kişilerin en çok tekrarladığı ve ortak olarak kullanılan kelimeler koyu renk ve altı çizili vaziyette gösterilmiştir. Buna göre; “güzel bir çocukluk ve gençlik,” “dostluk/arkadaşlık/birliktelik,” “mutlu yıllar” kelimeleri ve cümleleri ortak duygular ve kazanımlar olarak öne çıkmaktadır. Birden fazla katılımcının olduğu odak grup görüşmelerinde, öne çıkan ortak imge ve duyguların da daha fazla olduğu görülmüştür. Buna ek olarak; aidiyet hissedilen, ortak duyguların paylaşıldığı yerlerin mekânsal psikolojiyi olumlu yönde etkilediği ve kişilerin bu duyguları hissettikleri yerde daha mutlu oldukları dolayısıyla bu mekânları da mutlulukla hatırladıkları görülmüştür.

Görüşmecilere, son zamanlarda, yakın bir süre içerisinde mahalleyi ziyaret edip etmedikleri ve eğer ziyarette bulundularsa hislerinin neler olduğu sorulmuştur. Katılımcılar verdikleri yanıtlarda, “hemen hemen her ay,” “sıkça civarından geçiyorum,” “iki yıl önce,” “birkaç ay önce” gibi ifadeler kullanarak mahalleyi yakın süreçte ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir. Şu anda kullanılmayan ve boş durumda olan mahalle ve konutlarını terkedilmiş vaziyette gördüklerinde hissettiklerini ise genel olarak, “hüzün” ve “iç burukluğu” duygularının hâkim olduğu bir dille anlatmışlardır. Mahalleyi ziyaretlerinde hissettikleri duygu olarak “hüzün” duygusu etrafında birleşen katılımcılara; hüzün hâricinde herhangi bir duygu hissedip hissetmedikleri de sorulmuştur. Buna cevap olarak bir katılımcıdan;

“Genelde hiç hüzün yaşamıyorum, son durum bu. Saraçoğlu bizim için hep bir mutluluk kaynağıdır. Bütün hayatımızın en mutlu günlerini orada geçirdik. Biz ayrıldıktan sonra ne oldu bilmiyorum. Saraçoğlu Namık Kemal İlkokulu benim sınıfım, Namık Kemal İlkokulu’nda tam beş sene okuyup mezun olan ilk sınıf. Biz 1950’de başladık, bizim sınıf ve biz sık sık toplanırız. Beş senede bir kutlamamızı yaparız. Bu yıl da Mayıs ayında 65 yıl mezuniyet kutlamamızı yapacağız. Hepimiz geçtiğimiz günlerimizi çok güzel anarız. Hepimiz ilkokul arkadaşlarımızı isimleri ile hatırlarız. 50 kişi, 40 kişiyi ismen sayarız. Büyük bir bağlılık içinde ve büyük bir mutluluk içinde yetiştik. Biz çok mutlu yaşadık (Kişisel İletişim, N. Aydınoglu, 4 Mart 2020, yaş 75).”

yanıtı alınmıştır. Katılımcının hafızasında “mutluluk” duygusu ve “dostluk” ile imlediği mekânı, bugününün bağımsız olarak, anılarında hatırlamak istediği şekilde yaşattığı görülmüştür. Dolayısıyla bu katılımcı için, hafı-

zada yaşatılan mekânın, gerçekte var olan mekânın özelliklerine galip geldiği düşünülebilir. Buradan hareketle görüşmelerde hem gerçek, şu anda var olan, anılardan bağımsız bir mekânın varlığından söz edilirken hem de hafızalarda kodlandığı şekilde anılarda hayatiyetini sürdüren “mekânın” varlığına tanık olunmuştur. Bu sebeple de katılımcıların çoğunluğu, anılarında “mutluluk” duygusu ile kodladıkları mahalleyi son zamanlardaki ziyaretlerini ve gördüklerini, artık imledikleri ve hatırladıkları şekinden uzaklaşan bir hâl alması sebebiyle, tamamen karşıt duygu olan “hüzün” ile anlatmışlardır.

Görüşülen kişilerin Saraçoğlu Mahallesi’ni anlatırken öne çıkardıkları ve sıkça dile getirdikleri, “komşuluk ilişkileri” ve “arkadaşlıklar” öne çıkaran paylaşımları da söz konusu olmuştur. Mekânı mutluluk duygusu ile anılarında yaşatmalarına kaynaklık eden en önemli olgunun; biraradalık duygusu içinde yaşamaları, komşularıyla paylaşım ve dayanışma içinde olmaları, uzun yıllara dayanan dostluk bağları kurmaları olduğu görülür. Bu ilişkilerin gelişiminde, çocukluk dönemlerinde kurulan ve üretilen çeşitli oyunlar, mahalle ve sokaklarındaki oyun alanları etkilidir. Ergenlik ve genç erişkinlik dönemlerinde bunlara ek kendilerine ait sohbet alanları belirledikleri, bina içindeki ortak kullanım alanlarını kendilerine göre düzenledikleri ve mahallenin yakın çevresini de içine alarak genişleyen alan paylaşımları içerisinde oldukları görülmüştür. Farklı yaş aralıklarının, mekânları algılamalarında ve kullanımlarında da farklılıklar mevcuttur. Ortak paylaşımların olduğu bu alanlar, anısal belleklerini ve mekânsal hatırlamalarını şekillendirmekte kurucu rol oynadıkları tespit edilmiştir:

“Bizim kendi kuşağımız, bizim kendi mekânımız olmaz mı? Birinci mekânımız havuz başıydı. Her akşam gelip havuz başında bir oturur, sonralarda biraz daha büyüyüp de cebimiz harçlığımız artınca ya da para kazanmaya başlayınca hatırlamıyorum. Aşağılarda sandık odası denilen böyle kömürlük ya da ne bileyim ardiye gibi kullanılan odalar vardı. Artık ihtiyaç mı kalmadı neyse onların bir kısmı boştu. Biz bu çete, bunlardan büyük olanlardan bir tanesini boyayıp, tepesine ağlar gerip içine masa, sandalye, sedir koyup işte ne bileyim kitaplık, iskambil kağıdı oynama, sohbet etme bütün bunları oralarda yapardık. Ana mekânımız buydu. Bizim sokak kapalı olduğu için sokakta da bizim evin önü futbol sahasıydı, Murat’ların kapısının önü basketbol sahasıydı. Dolayısıyla hep oralarda, o mekânların içinde yaşadığımız anılar var (Kişisel İletişim, A. Tolungüç, 27 Şubat 2020, yaş 65).”

Bu anlatımlardan yola çıkarak kişilerin, değişen iletişim anlayışları ile birlikte doğan mekân ihtiyaçlarını; varolan mekânlara ihtiyaçları doğrultusunda anlamlar yükleyerek, artı işlevler kazandırarak, bir takım küçük değişikliklerle dönüşüme uğratarak gidermeye çalıştıkları görülmüştür. Aynı zamanda “kendi mekânımız” şeklinde kullandıkları söylemler beraberinde mekânlarda yaptıkları dönüşümler orayı benimsediklerini ve kendilerine alan yaratarak, mekânda bir şekilde kendilerini ifade etme olanağı bulduklarını göstermiştir.

Katılımcılara, mahalle içerisinde onları bir araya getiren lokal, çay bahçesi gibi sosyal tesis alanları olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya toplu olarak mahalleye ait herhangi bir sosyal tesisin olmadığı yanıtı verilmiştir. Ancak Saraçoğlu Mahallesi'nin Ankara'da merkezi bir konumda bulunması, Mahalle sakinlerinin tüm ihtiyaçlarını Mahalle dışındaki yakın çevreden rahatlıkla halledebildiği, yakında bulunan kamu kuruluşlarının olanaklarıyla da mekânsal ilişkilerin kolaylıkla kurulabildiği görüşmeciler tarafından belirtilmiştir:

“Şimdi bir de Polis Koleji ile Jandarma yan yanaydı. Polis Koleji'nin sinemasına giderdik. Jandarma'nın da şeyi vardı, nasıl söyleyeyim, çay bahçesi vardı. Beş dakika yürürseniz, Ulus Sineması'na gidirsiniz. Ulus Sineması, gökdelenin karşı köşesindeydi. Şimdi bakın iyi pastaneler, restoranlar falan bize yürüme mesafesinde beş dakikalık. Bizim yüzme havuzumuz bile vardı. Neresiydi biliyor musunuz? Güvenpark'ın içinde orada havuz var ya. Gece oraya gider, yüzerdik. Bekçiler gelir, kovalardı. Elimizde şeyler, kıyafetler koşa koşa giderdik.” (Kişisel İletişim, B. Ögat, 4 Mart 2020, yaş 70).

“Kar yağardı, o Ulus Sineması şimdiki sosyal sigorta şeyi var ya. Oranın altında Köfteci Zekâi vardı bizim. Köfteci Zekâi her akşam oraya gelir, şiş köfte yapardı. Biz de İhsan, ben, Bülent gelir miydi, gelirdi bazen, Bora, Can yoktu o zaman herhalde, işte beş, altı kişi Güvenpark'ın içinden, kar yağıyor her yer bembeyaz. Giderdik, köftemizi yerdik, kendi ayak izimizden tekrar geri dönerdik. Bak yani kimsenin olmadığını düşünabiliyor musun? Şimdi sen Güvenpark'tan geç arkandan en az beş yüz kişi geçer.” (Kişisel İletişim, A. Süre, 4 Mart 2020, yaş 72)

“Bizim tiyatromuz, Ankara Sanat Tiyatrosu'ydü.” (Kişisel İletişim, Erkek Görüşmeci¹, 4 Mart 2020)

“Yaşadıkları dönemlerde komşuları ile paylaştıkları özel günler var mıydı, onları bir araya getiren mekânlar nelerdi ve mekân kullanımında cinsiyete ve yaşa bağlı belirgin farklılıklar var mıydı?” soruları katılımcılar ile paylaşılmıştır. Görüşülen ilk grup tarafından verilen yanıt mahalleye ait özel gün paylaşımları olmadığı, ancak bayramlarda mahalle gençleri olarak özenli giymiş giysiler ile buluşulduğu ve anı olarak fotoğraf çekimleri yaptıkları olmuştur. Bir araya geldikleri mekânları ise genel olarak, “havuz başı,” “okul bahçesi,” “apartman girişindeki merdiven başları” şeklinde sıralamışlardır. İkinci grup ise bir araya geldikleri mekânları “mahalle sokakları,” “okul bahçesi,” “İç İşleri Bakanlığı bahçesi” olarak sıralamışlardır. Komşularıyla paylaştıkları özel günler sorusuna ise yakın çevrede, mahalle olarak Cumartesi-Pazar günleri gittikleri ucuz matine sinema etkinliklerini anlatarak yanıt vermişlerdir. Ayrıca her iki grup da cinsiyete bağlı herhangi bir ayrımın söz konusu olmadığını, “birliktelik duygusu”nun kuvvetli bir şekilde yaşandığını, oyunlarda da ortak mekân kullanımlarında da bu duygunun hâkim olduğu paylaşımların söz konusu olduğunu net bir dille ifade etmişlerdir.

Kurulan arkadaşlıkların yanında, mekânsal hatırlamada öne çıkan önemli diğer bir faktör “komşuluk ilişkileri” olmuştur. Komşularla kurulan güçlü bağların temelini karşılıklı sevgi ve saygının oluşturduğunu belirtmişlerdir. Herkesin birbirini tanınması, uzun yılları beraber paylaşmaları, mahalleyi sahiplenmeleri, dayanışma içinde olmaları buraya karşı aidiyet ve sonsuz güven hissetmelerini sağlamış; geniş bir aile gibi kenetlenerek yaşamlarını sürdürmelerine, çevreyle ve birbirleriyle duygusal bağlarını güçlendirmelerine olanak tanımıştır. Görüşmecilerimizden birinin aşağıdaki sözleri mahallenin sahiplenildiğini ve dayanışma içerisinde ortak kullanımlara çözümler üretildiğini göstermiştir:

“Okulun mesela bahçesini o zaman lambalarla, projektörlerle bütün apartmanlarda oturan kişilerden para toplanıp lambalar takıldı oraya ve gece maçları yapılırdı orada. Gece basket maçları yapılırdı orada. Bütün ailelerden para toplandı. Herkes para yardımı yaptı. Oralara direkler dikilip, floresan lambalar kondu. Geceleri maç yapılıyordu. Basket maçları, hem de iddialı maçlar oluyordu.” (Kişisel İletişim, A. Süre, 4 Mart 2020, yaş 72).

1 Ses kayıtlarında görüşmecinin ismi ayrıştırılmadığından ismi yazılamamıştır.

“Gece biz on ikiye kadar gezerdik. Bekçilik yapardık. Bekçiler gider, uyurdu. Biz gece gezerdik sabaha kadar yani biz öyle bir gruptuk burada... Bir de sokak lambaları cılız yanardı. Şimdiki gibi çok aydınlık değildi, bakın dikkat edin. Siz akşam eve gelirken korkmadan gelirdiniz. Çünkü; size kimse bir şey yapamazdı, kimse bir şeyden tırsamazdı. Şimdi öyle mi? Karanlık bir yerden gidin bakalım.” (Kişisel İletişim, A. Sürer, 4 Mart 2020, yaş 72).

Birbirlerini kolladıklarını, mahalleye sahip çıktıklarını ifade eden sözler ise, mahallenin “güven” duygusunun hâkimiyetinde kullanıcılarına huzurlu ve konforlu bir alan imkânı sağladığı anlaşılmıştır.

“Şimdi Kaymakamlıkla bizim Birinci Cadde’deki evin arasında iki tane 56 Chevrolet taksici vardı. Bu Chevroletler bizim mahallenin bir ferdi gibiydi. Ambulans olurlar, paran olsun olmasın taşırlar. Öyle bir düzen vardı. Karşıda Cici vardı. Hâlâ şimdi restaurant, şimdi dönerci oldu. Yusuf Ağabey bizim gençlerin her konuda sponsoruydu, harçlık da verirdi.” (Kişisel İletişim, Erkek Görüşmeci, 4 Mart 2020).

“Öğretmenlerimiz sanki ailemizin bir parçası gibiydi. Yani öğretmen annemizi tanırdu. Yolda karşılaşırdık, merhabalaşırdık, konuşurlardı falan. İç içeydi.” (Kişisel İletişim, E.H. Efem, 4 Mart 2020, yaş 73).

Bu anlatımlardan çıkarımla, mahalle içinde bulunan okulun öğretmenlerinden, çevredeki esnafa, taksiciye, bekçilere kadar herkesin birbirini tanıdığı ve sahiplenecek aidiyet kurduğu, yardımlaştığı ortamın, mahalleye denetim ve düzen getirerek güven duygusunu pekiştirmiş olduğu sonucuna varılmıştır. Kişilerin kendi ebeveynlerinden sonra, kendisine en yakın olarak gördüğü, destek alabileceği bir ortam ve bu ortamı paylaştığı diğer kişiler ile bir arada olması, mekânı güven ve samimiyet ile hatırlamalarına da vesile olmuştur.

Odak grup görüşmelerinde mahalle geneline yayılan, herkesin birbirini tanıdığı komşuluk ilişkilerinin görüldüğü, mahalleye ait tüm mekânların kullanıldığı bir durum söz konusu iken, yapılan bireysel görüşmede daha sınırlı ve az sayıda komşunun tanındığı, mahalleye ait birçok mekânsal alanın tam olarak bilinmediği ve deneyimlenmediği bir durum saptanmıştır.

“Şimdi apartmanda dört daire vardı, konut olarak kullanılan. 81’den bugüne kaç yıl geçti, otuz sekiz yıl. Otuz sekiz yıldan bu yana sadece bir komşumuzu hatırlıyorum... Bu soru aslında bende şöyle bir şey de uyandırdı. Bu mahal-

lede ortak yaşam hissi hatırlamıyorum ben. Sadece hane dışında binamızda, anlattığım komşumuz, Günerlerle olan ilişki açısından hatırlıyorum. Onun dışında mahallede, hiç şurada arkadaşım vardı şöyle böyle hiçbir durum olmamıştı. Mesela buradaki kütüphaneye de hiç gitmemiştim. Nedeni neydi, onu da bilmiyorum. İhtiyaç mı olmadı? Ortak alanların kullanımı yani mahallede [vaziyet planını göstererek] şu kısımlara bile hiç yürümemiştim. Çünkü oraya gitmemi gerektiren hiçbir şey olmadı. Ben aslında etrafına bakan bir tiptim. Ama şu sokağın [vaziyet planı üzerinden] sonuna bile yürümemiştim. Mesela İstanbul’daki evimizde hatırlıyorum öyle şeyler. Annemle ben, çevredeki birçok yere giderdik, arkadaşlarıma vs. Ama bu mahallede yoktu öyle bir şey.” (Kişisel İletişim, F. Kafescioğlu, 22 Aralık 2019, yaş 57).

Bireysel görüşme gerçekleştirilen F. Kafescioğlu (57); 1978-1981 yılları arasında, görüşme yapılan diğer katılımcılara göre daha az bir zaman aralığında, H tipi konutta ikamet etmiştir. Görüşmecinin yaşadığı bina, sonrasında vaziyet planı üzerinden incelenmiş ve binanın mahallenin sınırında kalan bir konumda olduğu görülmüştür. Saraçoğlu Mahallesi’ne dair “ortak yaşam hissi” hatırladığını ifade eden katılımcının; mahalle içerisinde geçirdiği sürenin daha kısıtlı olması ve yaşadığı konut tipinin mahalle içerisindeki diğer binalara göre sınırda kalan bir konumda yer alması, mahallede tanınan kişi sayısının da oturulan binada tek komşu ile sınırlı olmasına sebebiyet vermiş olabilir. Ayrıca F. Kafescioğlu’nun mahallede yaşadığı süreç toplumsal, sosyal, siyasal anlamda karışıklıkların da yaşandığı bir döneme denk gelmektedir ve hem mahalle hem de Ankara siyasi anlamda merkezi bir konumda yer aldığı için toplumsal olayların da merkezinde olmuştur. Bu sebeple o dönemin etkisiyle, karışık bir ortamda mahallenin diğer mekânlarını deneyimlemeden, hemen eve girmek isteği sonucu doğduğu düşünülebilir. Aynı zamanda bu sebeple katılımcının mahalleyi tek bir sözcük/cümle ile tanımlarken “huzur ve kaos (toplumsal anlamda zamansal durumdan)” ifadesini kullandığı görülmür. Bu durumda mekânın deneyimlenmesi, algılanması ve hatırlanmasında; bireyin yaşı, mekânda geçirdiği süre ve eylemleri gibi kişisel özelliklerin yanında toplumsal olaylar, içinde bulunulan dönemin özellikleri, sosyal çevre gibi dış etkenlerin de varlığını gösterdiği çok faktörlü bir etkileşimin söz konusu olduğu düşünülmüştür.

Saraçoğlu Mahallesi konutları az katlı, bahçeleriyle ve ağaçlarıyla temas hâlinde, insani ölçekte tasarlanmış yapılarıdır. Bu nedenle görüşmeciler ve aileleri, kısaca konut

kullanıcıları için bina “bahçe”lerinin önemli bir ortak buluşma, kullanım ve paylaşım mekânı olduğu görülmüştür. Ayrıca katılımcıların anlatımlarından, alt kattaki dairelerde oturanların bu bahçeyi sebze-meyve yetiştirmek ve kümes hayvanı beslemek için aktif olarak kullandıkları anlaşılmıştır. Hatta alt kat dairelerde bahçeye açılan ayrı bir kapı da olduğundan bahsedilmiştir. Bahçeye yakınlık ve bahçeye açılan ayrı bir kapı, alt kat daire kullanıcıları tarafından ev-bahçe ilişkisini, diğer bina kullanıcılarından daha farklı algılamalarına ve yorumlamalarına sebebiyet vermiştir. Sonuç olarak burayı benimseme, kendileştirme adımları attıkları ifade edilmiştir.

Sosyal ilişkiler bağlamında mekân algı ve deneyimlerini aktaran katılımcılara, mahalle konutlarını fiziksel anlamda nasıl algıladıkları ve bir konutta olması gereken temel nitelikler bakımından nasıl bir değerlendirmede bulunacakları sorulmuştur. Tüm görüşmelerde öne çıkan kavramlar “konfor,” “genişlik/ferahlık,” “kullanışlılık,” “lüks (dönemi için)” olmuştur. Bireysel görüşmede;

- Geniş ve ferah bir ev olması
- Kullanışlı olması
- Sabit mobilya olarak tasarlanmış, kullanışlı gömme dolaplar
- Yer döşemeleri (ıslak zemin ve antre mozaik, diğer odalarda mozaik üstüne marley kaplama)
- Pencerelerin küçük olması
- Isınma (Olumsuz)
- Mutfağın küçük olması ve donatılarının dönemi için geride kalması
- Salon-salomanje olarak tasarlanmış büyük odalar ve çift kanatlı kapı detayına sahip olmaları

Odak grup görüşmesi yapılan ilk grupta;

- Konutların döneminin çok üstünde olması
- İhtiyaçlara cevap vermesi
- Çift doğrama pencereler (ısı yalıtımı)
- Sabit mobilya olarak tasarlanmış, kullanışlı gömme dolaplar
- Isınma (şofben, merkezi sistem) (Olumlu)
- Geniş odalar ve geniş salon (salon/salomanje)
- Alafranga ve alaturka olmak üzere iki tür tuvalet
- Banyo donatıları (küvet kullanılması)
- Mutfağın küçük olması (tüm aile bireylerinin hep birlikte mutfakta yemek yiyememesi)

gibi detaylara ulaşılmıştır. Odak grup görüşmesi yapılan ilk grup aynı zamanda binaların dış mekânına dair, hatırladıkları ve ilginç buldukları donatıları şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Çok ilginçtir bu. İki tarafta küçük yapılar çöp bidonlarının ya da çöp arabalarının durması için. Dört tane, her apartman için bir tane olmak üzere. Bu dört yapı şöyle duruyor. Bunların arasına profiller çekmişler, yere şey yapan. O profillerden de buradaki beton ayaklara ipler germişler. Kim kullanıyordu? Belki kimse kullanmıyordu ama o dönemde ihtiyaç düşünülmüş.” (Kişisel İletişim, A. Tolungüç, 27 Şubat 2020, yaş 65).

“Bakın çok önemli bir şey daha söyleyeceğim. Türkiye’de belki de hiçbir yerde olmayan bir yapı vardı. Tabii bunu ben otuz sene sonra Avrupa’da yaşadığımda anladım, ne olduğunu. Bizim çöp odalarımız vardı. Hiçbir yerde olmaz. Apartmanların önünde her grubun önünde, iki tane odacık, kapısı olmayan ama tamamen betondan yapılmış üstü açık odacık. Sol tarafta özel bölmeleri var. Şimdi insanlar orada bizim kapıcımız yoktu değil mi? Var mıydı? Tamam, vardı. Mesela çöp odacıklara atılır. Çöp kamyonu gelir, o odacıklardan alırdı. Yani bakın buranın mimarisi sanırım yabancı. Şimdi çöp odasını, Avrupa’da yaşayınca bakıyorsunuz, bütün evlerin çöp odası var. Ya bunlar ne diyorduk biz o zamanlar. Bir daha da olmadı. Türkiye’de ondan sonra da çöp odası mantığı. Ben hiçbir yerde görmüyorum. Sadece sitelerin kenarında bir çöplük yapıyorlar ama gerçek çöp odası vardı. İki, dört, altı, sekiz, on tane.” (Kişisel İletişim, F.S. Tolungüç, 27 Şubat 2020, yaş 63).

Katılımcılar anlattıkları dış mekâna ait donatıları daha önce görmedikleri bir kurguda, döneminin ötesinde düşünümlere tasarlanmış öğeler olarak nitelendirmişlerdir.

Odak grup görüşmesi yapılan ikinci grupta;

- Zamanının en lüks evleri niteliğinde olmaları
- Devlet lojmanı olmaları ve bununla birlikte dönemlerinde bakım-onarım işlerinin de hassasiyetle yürütülmesi
- Kullanışlı olmaları
- Duvar kalınlıkları
- Isınma (Kalorifer, merkezi ısıtma, sıcak su, hava gazı, şofben) (Olumlu)
- Çift doğrama pencereler (ısı yalıtımı)
- Banyo donatıları (aslan ayaklı küvet kullanılması)
- Etraftaki diğer evler ile kıyaslama (yerleşim planının kullanışlı olması)

gibi nitelikler, görüşmecilerin fiziksel anlamda konutları nasıl hatırladıklarını ve algıladıklarını ortaya koymaktadır. Tüm görüşmelerde, mekânsal hatırlamalar için öne çıkan ortak nitelikler olmuştur. Isınma, geniş ve ferah odalar, küçük mutfak, banyo donatıları, çift doğrama pencereler kullanılması, yapıldığı dönemin konfor düzeyi en yüksek evleri olmaları ortak olarak hatırlanan ve değinilen konut özellikleridir.

Odak grup görüşmecilerine evlerin yer döşemelerinin nasıl olduğu sorulmuş ve toplu olarak “Her yer mozaikti, karataş denilen.” yanıtı alınmıştır. Bireysel görüşmede ise yer döşemelerinin yalnızca ıslak hacimlerde ve antrede mozaik olduğu diğer odalarda ise mozaik üstüne yapılmış marley kaplama olarak hatırlandığı söylenmiştir. Görüşmeci, konutta yaşadıkları dönem içinde yakıt sıkıntısının olduğunu, bunun sonucu olarak evlerin ısınmadığını da belirtmiştir. Bu sebeple kendilerinden önce orada yaşayan konut sakinlerinin ısı yalıtımı sağlamak amacıyla soğuk bir malzeme olan mozaik yer kaplamalarına çözüm getirmeye çalışmış olabilecekleri ihtimal dahilindedir. Bu mahalle devlet lojmanı statüsünde olduğu için izinsiz herhangi bir müdahale de yasaktır. Ancak bu durum farklı zaman koşullarında, dönemin yaygın olarak kullanılan malzemeleri ile konut içerisine çeşitli müdahaleler uygulanarak, değişiklikler yapılmış olabileceğine de işaret etmektedir. Odak grup görüşmelerinin her ikisinde de bireysel görüşmede elde edilen veriden farklı olarak, kalorifer sisteminin ilk defa bu mahallede görüldüğü, çok sıcak, her zaman çok iyi ısınan, devamlı sıcak suyun bulunduğu gibi yorumlar yapılmıştır. Buna ilişkin olarak, yaşanan zaman aralıklarının farklı olmasının ve dönemsel olarak ülke ölçeğinde yaşanan sıkıntıların, mahalle konutlarındaki ısınma sistemini de etkilediği görülmüştür. Anlatımlardan çıkarımla, daha önce kullanılmayan depo olarak tasarlanmış alanların ise, yakıt sıkıntısı yaşanan dönemde işlev kazanarak, aktif olarak kullanılmaya başlandığı anlaşılmıştır.

Odak grup görüşmesi ikinci grup katılımcılarına engelli, yaşlı ya da çocuk kısıcası her kullanıcı profili için uygun imkânları içeren “herkes için tasarım” kriterleri de açıklanmış ve yaşadıkları mahalle konutlarını herkes için tasarım ilkeleri kapsamında değerlendirmeleri de istenmiştir. Bina merdivenleri gibi ortak kullanım alanlarının bu kriterlere sahip olup olmadığı sorulmuştur. Buna ilişkin alınan yanıtlar:

“Şimdi ben sizin sorunuza arkadaşlarımla haricinde konuşuyorum yani. Benim kardeşim rahatsızdı, felç

geçirmişti, kamburu vardı arkada, tek ayağı da kısaydı. Ama çalışıyordu ablam, Selanik Caddesi’nde Kızılay’da. Evden çıkıyordu yürüyerek Selanik Caddesi yani gökdenenin arkasındaki, iki sokak arkasında işe gidiyordu ve Kızılay’ın trafiğinde rahat geçiyordu. Memurdu. Her gün mütemadiyen gidip geliyordu. Seneler sonra bu trafik keşmekeşi başladı, yaya geçidinden geçememeye başladı. Geçememeye başlayınca da biz öbür bir kardeşim daha vardı, yanına gidiyordu, onu karşıdan karşıya geçirmek istiyordu. Ama nasıl biliyor musunuz? Yaya geçidinden değil ona en yakın olan yerden geçmek istiyordu ve trafik polisleri geçirmiyordu. Oradan geliyordu. Merdivenleri o kadar yorgunluğuna rağmen, o engelli kız iniyordu ve çıkıyordu. Hiç de şikayet etmiyordu.” (Kişisel İletişim, A. Süre, 4 Mart 2020, yaş 72).

“Merdivenler rahattı rahattı, çok genişti. Pencereler günün her saatinde rahatça güneş ışığını alabilecek şekilde dizayn edilmişlerdi. Son derece rahattı.” (Kişisel İletişim, C. Önakin, 4 Mart 2020, yaş 72).”

şeklinde olmuştur. Katılımcı, engeli bulunan aile bireyinin yaşadığı, bizzat deneyimlediğini gördüğü örnek üzerinden konutlar içerisindeki ortak kullanım alanlarının, merdivenler başta olmak üzere bu kriterlere uygunluk gösteren nitelikte olduğunu anlatmıştır. Anlatımlardan merdivenlerin geniş ve rahat çıkışı olduğu, gün ışığından makro seviyede yararlanabilecek pencereler düşünülerek ortak kullanım alanlarında herkes için tasarım kriterlerine uygun düzenlemeler olduğu (o günkü koşullar göz önüne alındığında) sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılara mekâna dair, mekânı tanımlayan ve tamamlayan daha ayrıntılı öğeleri hatırlamalarını sağlamak amacıyla, mobilyalar üzerine sorular sorulmuştur. Alınan yanıtlar “gerekirim/ihtiyaç odaklı” mobilyalar kullandıkları yönünde olmuştur. Ebeveynlerinin memuriyetleri sebebiyle belirli aralıklarla görev yeri değişiklikleri olmasının mobilya seçiminde etkili olduğu görülmüştür. Konar-göçer yaşam tarzı sedir, divan gibi fonksiyonel ve dönüştürülebilir; İskandinav ve hasır tipte mobilyalar gibi hafif, taşınması kolay, yıpranmayan, kullanıcıların taşınma eylemlerine ve taşındıkları mekânlara rahatlıkla adapte olabilen, işlevsel, taşınma kaynaklı oluşabilecek hasarlarda maddi külfet oluşturmayacak seçimler yapılmasında etkili olmuştur. Anlatımlarda lüks ve statü olarak kodlanan eşyalar buzdolabı ve televizyon olmuştur. Buzdolabı ve televizyon ile ilgili anılar aracılığıyla mobilyaların sadece temel ihtiyaçları karşılamadığı; aynı zamanda özenme, sosyal anlamda statü kazanma, kom-

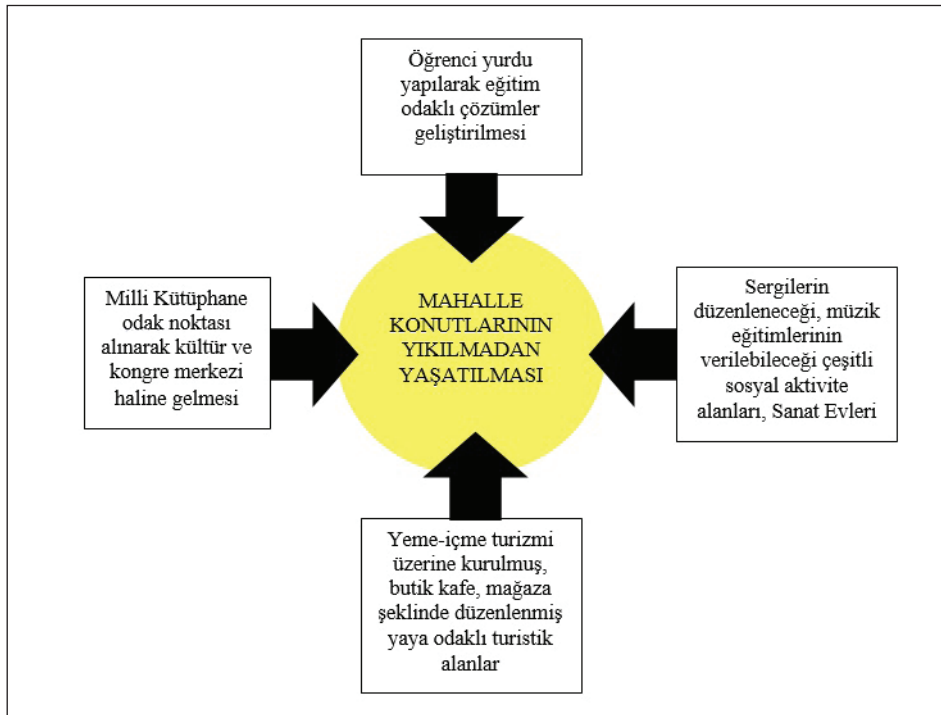
şuluk ilişkilerini pekiştirme, ortak anlar paylaşma gibi birçok duyguya ve ihtiyaca da cevap verdiği anlatılmıştır.

Görüşmecilere, eğer mahallede tekrar yaşamaları söz konusu olsaydı neleri değiştirmek isteyecekleri ya da neler eklemek istedikleri sorulmuştur. Bireysel görüşmede katılımcının gerekli gördüğü değişimler; yapıların restore edilerek çağdaş yapı tekniklerine ulaşması, yer döşemeleri için ısı yalıtımı odaklı bir çözüm geliştirilmesi, yer kaybına sebebiyet veren geçiş alanlarını farklı işlevler kazandırılması şeklinde sıralanmıştır. Görüşülen birinci grupta, mahalleye ait bazı alanların sosyal tesisler ve spor alanları ile zenginleştirilerek sosyal konut anlayışının revize edilmesine yönelik istek dile getirilmiştir. Görüşülen ikinci grupta ise katılımcılar; toplu olarak hiçbir değişiklik yapmak istemeyeceklerini dile getirmişlerdir.

Görüşülen kişilere mahalle konutlarının günümüze nasıl adapte edilebileceği, şehre nasıl kazandırılacağı konusundaki fikirleri sorulmuştur. Görüşmecilerin öne sürdüğü fikirlerin bulunduğu ortak nokta, mahalle

konutlarının yıkılmadan yaşatılması olmuştur. Katılımcıların konutların ve mahallenin korunması etrafına birleşen, mahalleyi yeniden işlevlendirmeye yönelik fikirleri şemalaştırılarak, kısaca gösterilmiştir (Şekil 7). Görüşülen kişilerin paylaştıkları fikirlerin tamamına yakınının kamu yararını düşünen, kamuya açık, herkesin deneyimleyebileceği, çok fonksiyonlu niteliklere sahip olduğu görülmüştür.

Görüşülen kişilere son olarak, Saraçoğlu Mahallesi ve konutlarının yapıldığı dönemde, özellikle dönemin mimarları, başta Zeki Sayar ve Orhan Alsaç tarafından sert eleştirilerin hedefi olduğu konusunda bilgilendirme yapılmıştır. Kısaca eleştirilerin içeriklerinden bahsedilerek, onların bu eleştirilere katılıp katılmadıkları ve konuya ilişkin olarak ne düşündükleri sorulmuştur. Alınan yanıtlar genellikle bu eleştirilerin yersiz olduğu, eleştirilerin haklı bulunmadığı ve kendilerinin bu mekânı deneyimlemiş kişiler olarak burada bahsedilen eleştirilerin içeriğinde işlevsellik ve kullanım açısından herhangi bir olumsuz durum yaşamadıkları yönünde olmuştur. Mahalle ile il-

Şekil 7. Görüşülen kişilerin, mahalle konutlarının korunması etrafında birleşen, mahallenin yeniden işlevlendirilmesine yönelik fikirlerinin şematik gösterimi.

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

gili olarak, dönemin mimarlarının ve mekânı deneyimlemiş kullanıcıların yapmış oldukları değerlendirmelerin karşılaştırmaları Şekil 8’de gösterilmiştir.

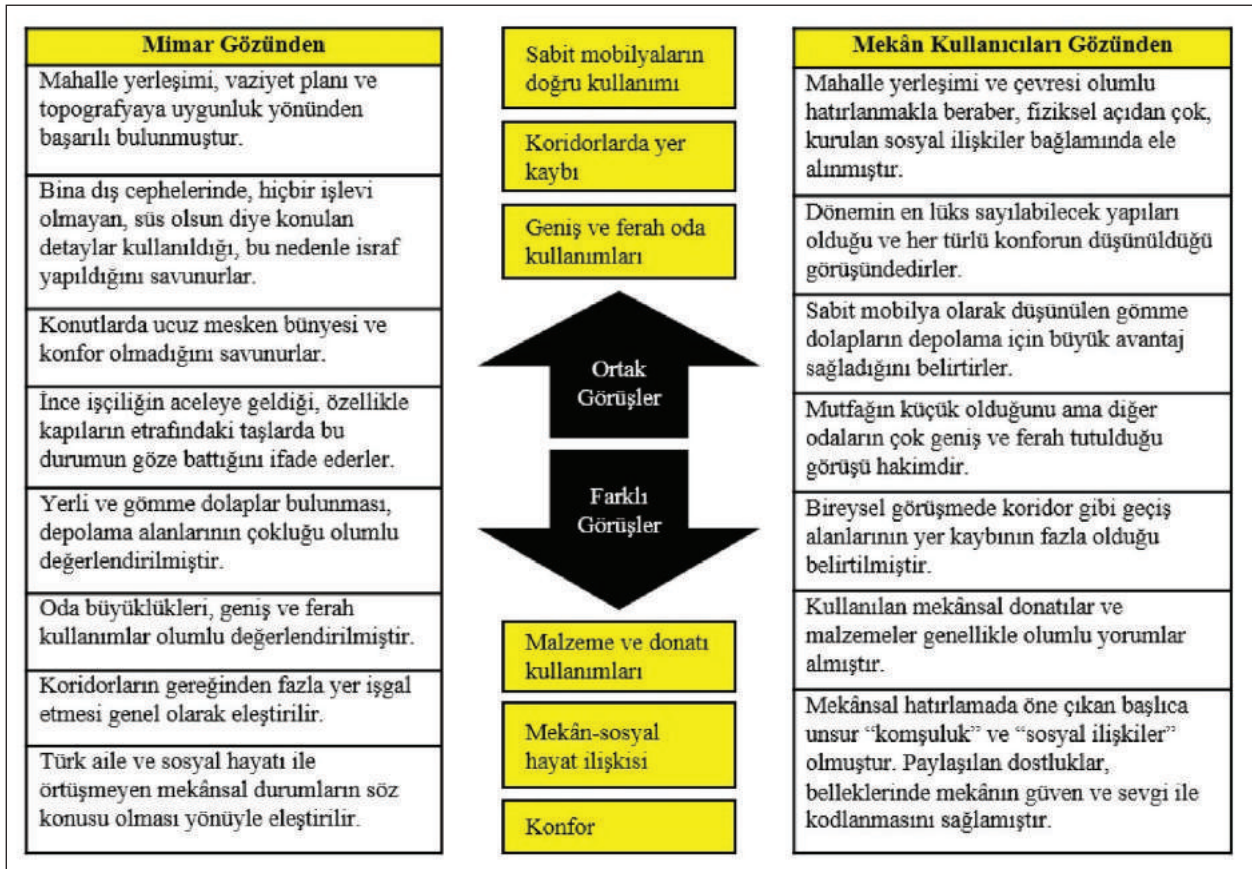
Buradan çıkarımla mimarların mekânı genel olarak fiziksel kullanım koşulları, yapı teknikleri bağlamında ele aldıkları görülürken, mekânı deneyimlemiş kullanıcıların çeşitli unsurların etkisiyle mekânı daha farklı duymadıkları, algıladıkları ve belleklerinde çok daha derin anlamlar ve bağlamlarda değerlendirerek kodladıkları tespit edilmiştir. Katılımcılardan basitçe, hatırladıkları kadarıyla Saraçoğlu Mahallesi’nde evlerinin bulunduğu sokağa ve yaşadıkları eve dair plan ve krokiler çizmeleri istenmiştir (Şekil 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 30).

Odak grup görüşmesi yapılan ilk grupta yer alan, A. Tolungüç (65) adlı katılımcının hatırladığı kadarıyla Sara-

çoğlu Mahallesi’nde yaşamış olduğu eve dair yaptığı plan çizimi, D tipindeki konut planı (Şekil 11) benzerlik göstermektedir.

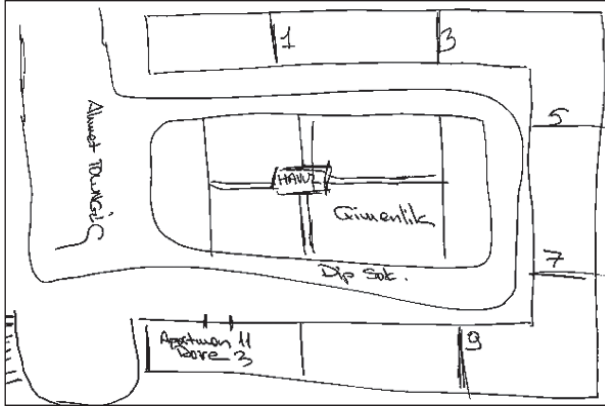
Odak grup görüşmesi yapılan ilk grupta yer alan, F.S. Tolungüç (63) adlı katılımcının hatırladığı kadarıyla Saraçoğlu Mahallesi’nde yaşamış olduğu eve dair yaptığı plan çizimi, D tipindeki konut planı (Şekil 11) ile uyum göstermektedir.

Odak grup görüşmesi yapılan ilk grupta yer alan, F. Oğuzoğlu (61) adlı katılımcının hatırladığı kadarıyla Saraçoğlu Mahallesi’nde yaşamış olduğu eve dair yaptığı plan çizimi, D tipindeki konut planına (Şekil 11) benzerlik göstermektedir. Ancak bazı farklılıklar saptanmıştır. D tipi planda kapalı giriş bulunurken, görüşmeci, çizdiği planda girişi uzun bir hole açılır vaziyette çizmiştir. Ayrı bir holü bulunan mutfak da direkt olarak bu uzun hole

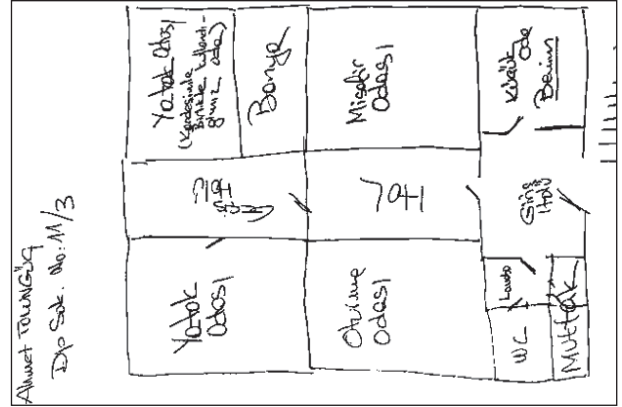

Şekil 8. Orhan Alsaç ve Zeki Sayar’ın Saraçoğlu Mahallesi konutları hakkında yaptığı yorumlar ile yaşantılarının bir döneminde mahalleyi deneyimlemiş araştırma kapsamında görüşülen kişilerden elde edilen verilerin kıyaslanması.

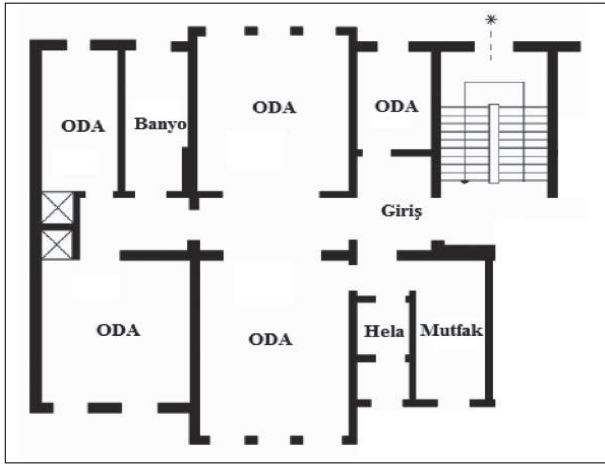
Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

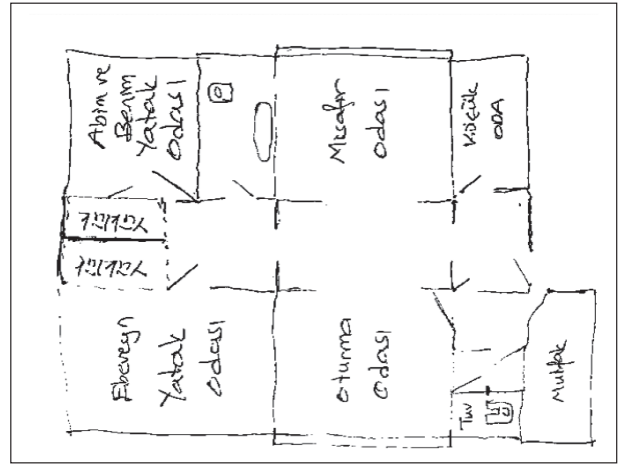
Şekil 9. A. Tolungüç (65) adlı katılımcıya ait, Saraçoğlu Mahallesi içerisinde yaşamış olduğu evin bulunduğu sokağın krokisi.

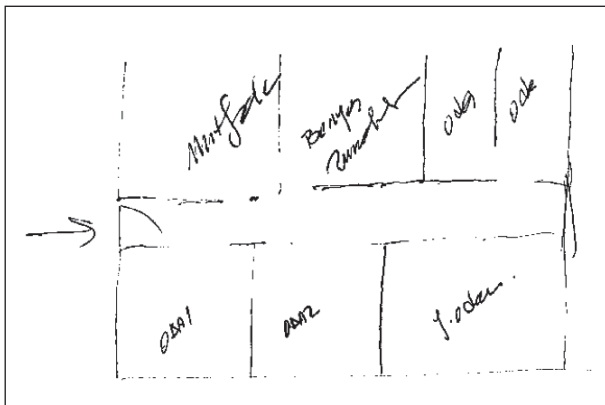
Şekil 10. A. Tolungüç (65) adlı katılımcıya ait Saraçoğlu Mahallesi içerisinde yaşamış olduğu eve dair plan çizimi.

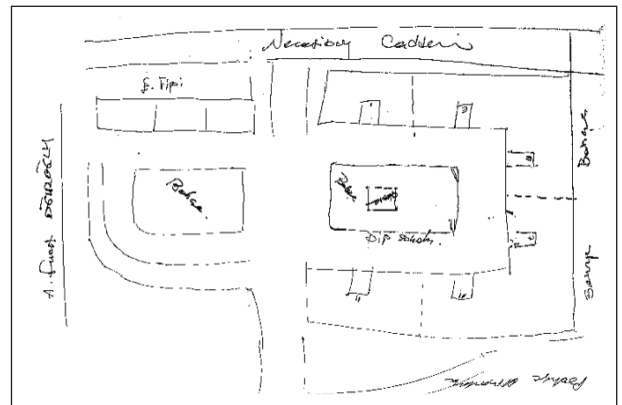
Şekil 11. Saraçoğlu Mahallesi D tipi konut planı.
Kaynak: Alsaç, 1945; Tanrıverdi, 2012, s. 68.

Şekil 12. F.S. Tolungüç (63) adlı katılımcıya ait Saraçoğlu Mahallesi içerisinde yaşamış olduğu eve dair plan çizimi.

Şekil 13. F. Oğuzoğlu (61) adlı katılımcıya ait Saraçoğlu Mahallesi içerisinde yaşamış olduğu eve dair plan çizimi.

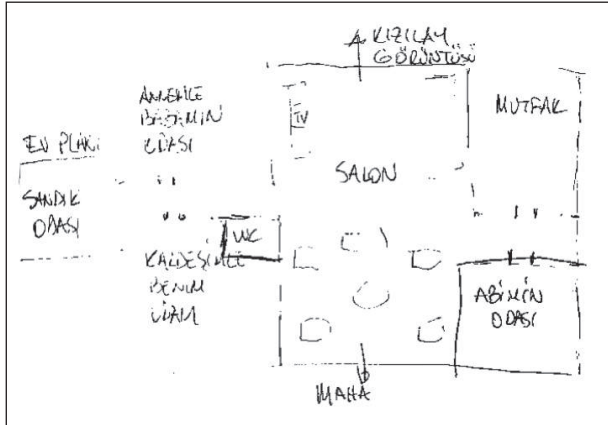
Şekil 14. F. Oğuzoğlu (61) adlı katılımcıya ait, Saraçoğlu Mahallesi içerisinde yaşamış olduğu evin bulunduğu sokağın krokisi.

açılır şekilde göstermiştir. Asıl planda salon mantığında tasarlanmış karşılıklı iki oda bulunurken, görüşmeci bu iki odadan birisini banyo-tuvalet olarak göstermiştir. Ebeveyn odasının yanında bulunan banyoyu çizmemiştir. Gömme dolap ayrıntılarına çizdiği planda yer vermemiştir. Normalde banyonun bulunduğu alanı ayrı bir oda olarak hatırlayıp çizime aktarmıştır.

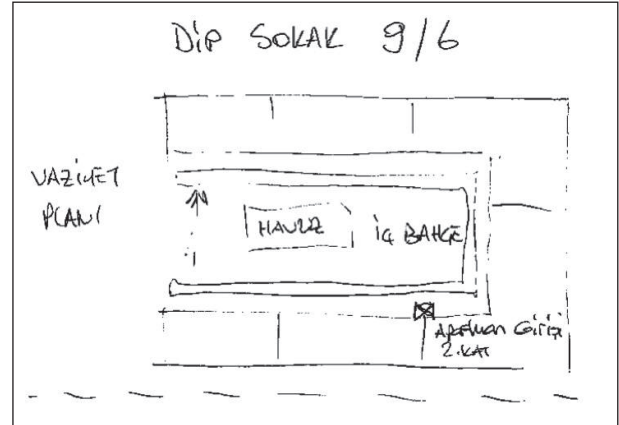
Odak grup görüşmesi yapılan ilk grupta yer alan, İ.E. Tolunay (58) adlı katılımcının hatırladığı kadarıyla Saraçoğlu Mahallesi'nde yaşamış olduğu eve dair yaptığı plan çizimi, D tipindeki konut planına (Şekil 11) benzerlik göstermektedir. Ancak tamamen aynı değildir. D tipi asıl planında kapalı giriş kısmında mutfaka doğrudan açılan bir kapı bulunmamaktadır. Görüşmeci asıl planda mut-

fağın yanında yer alan tuvalet/lavabo kısmını çizmemiştir. Tuvalet ve mutfağın girişten bağımsız olarak bulunan ayrı hol kısmını da göstermemiştir. Asıl planda salon-salomanje mantığında tasarlanmış karşılıklı iki odayı da bitişik nizamda çizmiştir. Banyonun yanında yer alan odanın, kardeşi ve kendisinin odası olduğunu belirtmiştir. Asıl planda banyo ve oda neredeyse eşit olarak pay edildiği halde katılımcı, banyoyu küçük bir wc olarak hatırlamıştır. Planda dip odalarda bulunan gömme dolapların olduğu kısmı ise ayrı bir odacık şeklinde, sandık odası olarak isimlendirerek çizmiştir.

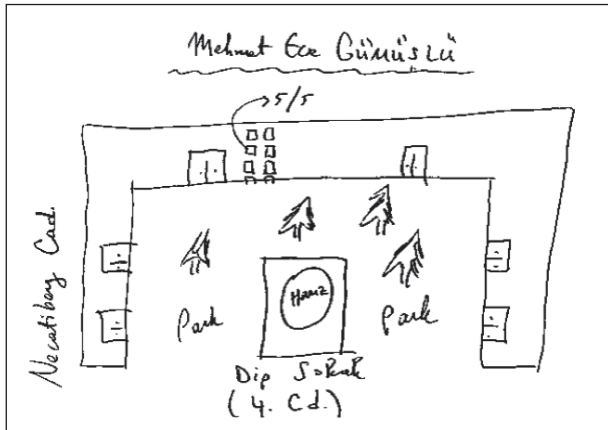
Odak grup görüşmesi yapılan ilk grupta yer alan, M.E. Gümüşlü (66) adlı katılımcının hatırladığı kadarıyla Saraçoğlu Mahallesi'nde yaşamış olduğu eve dair yaptığı plan

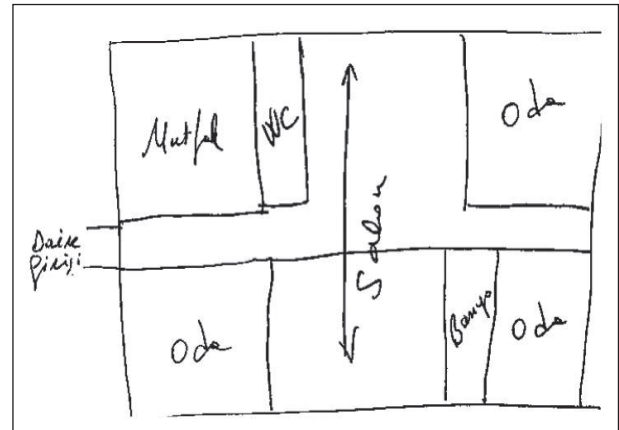
Şekil 15. İ.E. Tolunay (58) adlı katılımcıya ait Saraçoğlu Mahallesi içerisinde yaşamış olduğu eve dair plan çizimi.

Şekil 16. İ.E. Tolunay (58) adlı katılımcıya ait, Saraçoğlu Mahallesi içerisinde yaşamış olduğu evin bulunduğu sokağın krokisi.

Şekil 17. M.E. Gümüşlü (66) adlı katılımcıya ait, Saraçoğlu Mahallesi içerisinde yaşamış olduğu evin bulunduğu sokağın krokisi.

Şekil 18. M.E. Gümüşlü (66) adlı katılımcıya ait Saraçoğlu Mahallesi içerisinde yaşamış olduğu eve dair plan çizimi.

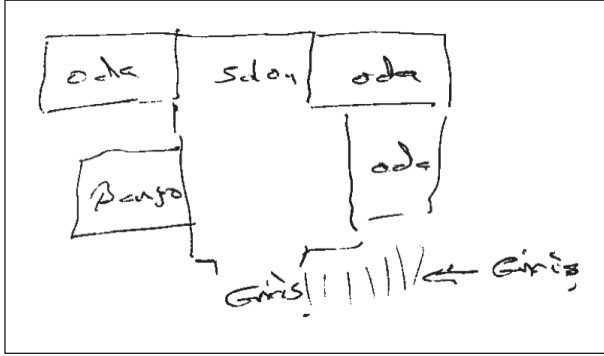

çizimi, D tipindeki konut planına (Şekil 11) benzerlik göstermektedir. Farklı olarak salon-salomanje mantığında tasarlanmış karşılıklı iki oda, bütün olarak gösterilmiştir. Asıl planda ayrı bir kapalı giriş holü ile mutfakla tuvalete açılan ayrı başka bir hol bulunmaktadır. Görüşmeci ise daire girişini uzun bir hole açılır vaziyette çizmiştir. Dip odalarda bulunan gömme dolap ayrıntılarına çiziminde yer vermemiştir.

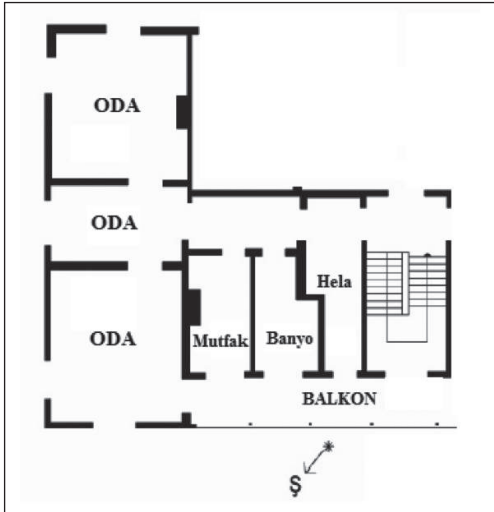
Odak grup görüşmesi yapılan ikinci grupta yer alan, C. Önakan (72) ve A. Sürer (72) adlı katılımcıların hatırladığı kadarıyla Saraçoğlu Mahallesi'nde yaşamış olduğu eve dair yaptıkları plan çizimleri, A tipindeki konut planlarına (Şekil 20) benzerlik göstermektedir. Çizilen her iki planda da mutfak kısmı gösterilmemiştir.

Odak grup görüşmesi yapılan ikinci grupta yer alan, E.H. Efem (73) adlı katılımcının hatırladığı kadarıyla Saraçoğlu Mahallesi'nde yaşamış olduğu eve dair yaptığı plan çizimi, F tipindeki konut planlarına (Şekil 23) uyum göstermektedir. Çizilen planda mutfağın yanında bulunan oturma odasından açılan bir bahçe kapısının da gösterilmiş olması, görüşmecinin alt kattaki (bahçe katı) dairede oturduğunu gösterir. Mimar tarafından banyonun içinden girilen, hizmetçi/sandık odası olarak tanımlanan alanın katılımcı tarafından soyunma odası olarak tanımlandığı görülür.

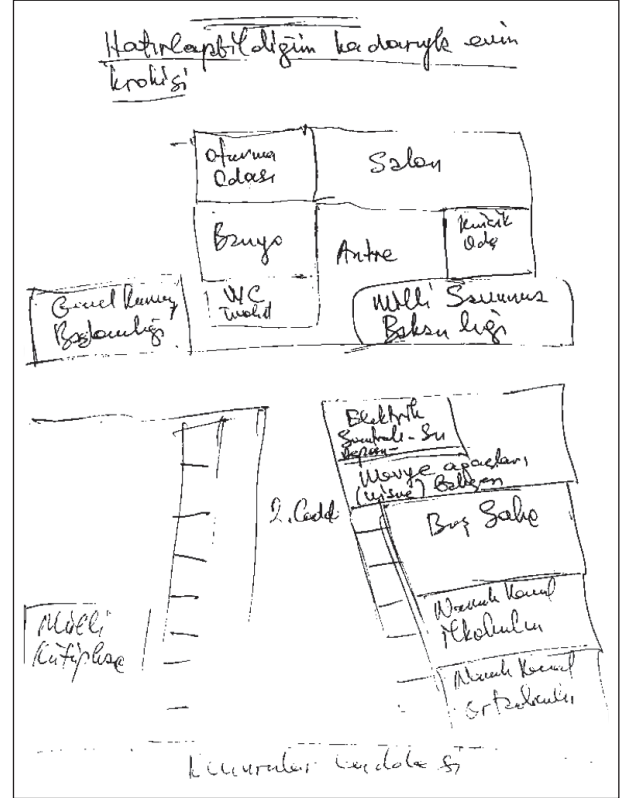
Odak grup görüşmesi yapılan ikinci grupta yer alan, B. Ögat (70) adlı katılımcının hatırladığı kadarıyla Saraçoğlu Mahallesi'nde yaşamış olduğu eve dair yaptığı plan çizimi,

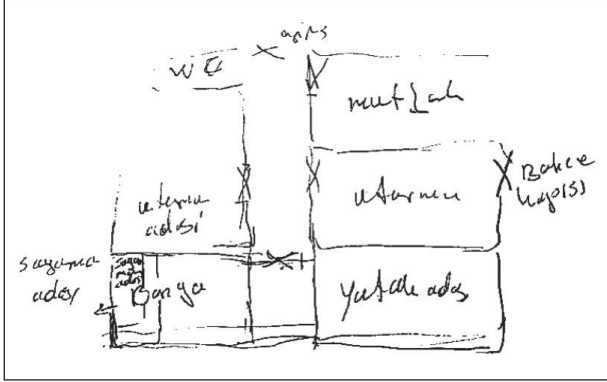
Şekil 19. A. Sürer (72) adlı katılımcıya ait Saraçoğlu Mahallesi içerisinde yaşamış olduğu eve dair plan çizimi.

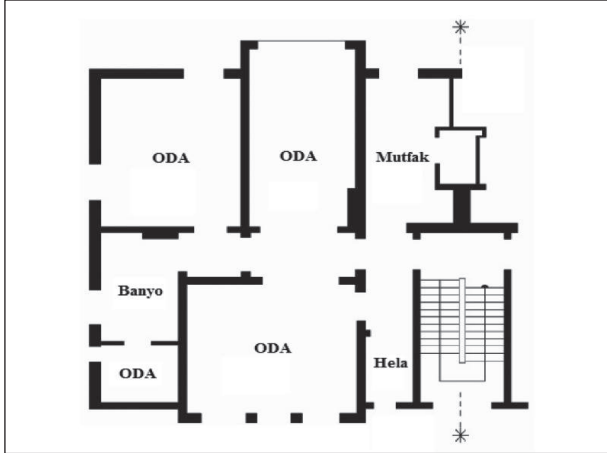
Şekil 20. Saraçoğlu Mahallesi A tipi konut planı.
Kaynak: Alsaç 1945; Tanrıverdi, 2012, s. 66.

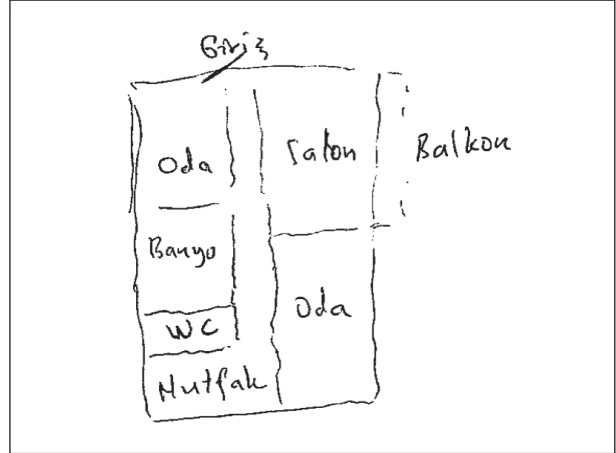
Şekil 21. C. Önakan (72) adlı katılımcıya ait Saraçoğlu Mahallesi içerisinde yaşamış olduğu eve ve sokağa dair plan/kroki çizimi.

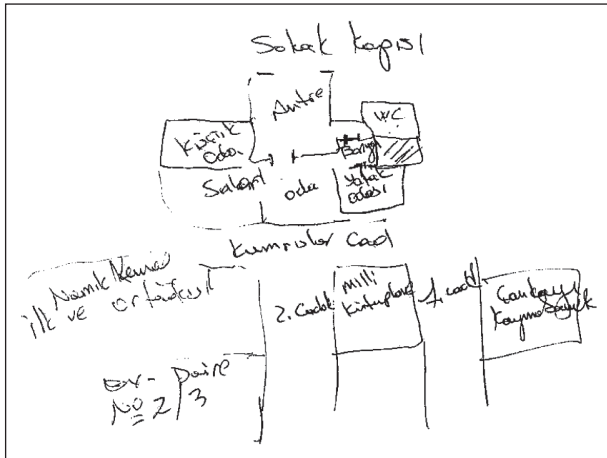
Şekil 22. E.H. Efem (73) adlı katılımcıya ait Saraçoğlu Mahallesi içerisinde yaşamış olduğu eve dair plan çizimi.

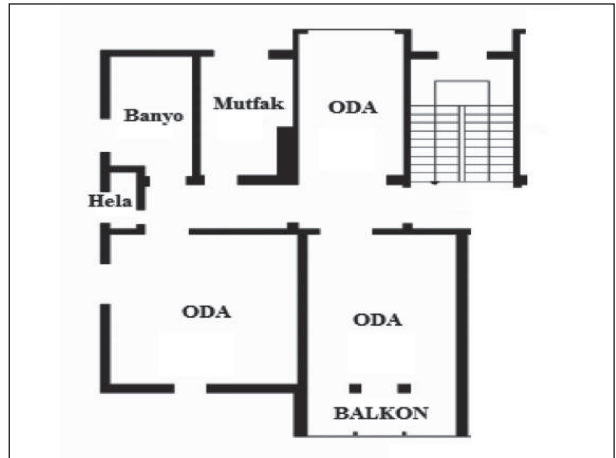
Şekil 23. Saraçoğlu Mahallesi F tipi konut planı.
Kaynak: Alsaç 1945; Tanrıverdi, 2012 (s. 68).

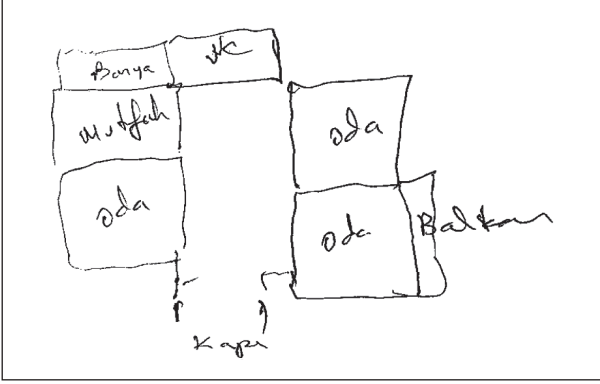
Şekil 25. N. Öztekin (75) adlı katılımcıya ait Saraçoğlu Mahallesi içerisinde yaşamış olduğu eve dair plan çizimi.

Şekil 24. B. Ögat (70) adlı katılımcıya ait Saraçoğlu Mahallesi içerisinde yaşamış olduğu eve ve sokağa dair plan/kroki çizimi.

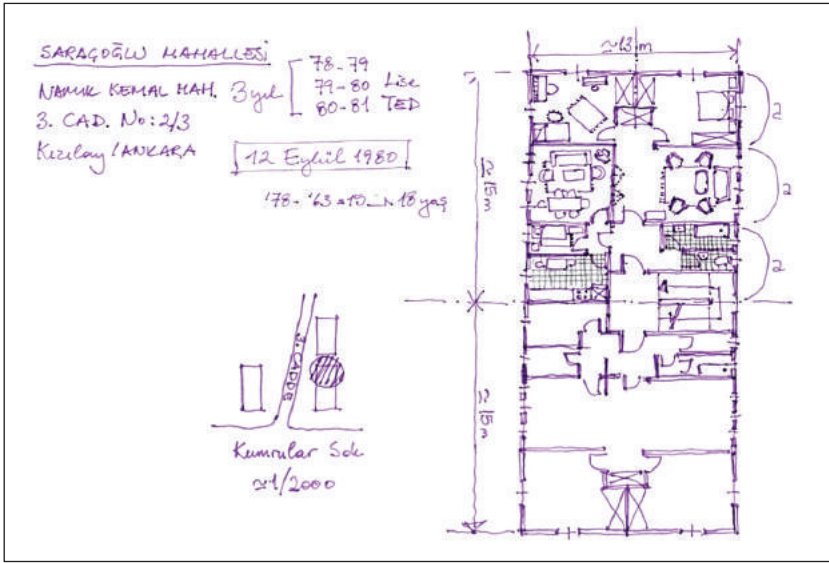

Şekil 26. Saraçoğlu Mahallesi B tipi konut planı.
Kaynak: Alsaç 1945; Tanrıverdi, 2012, s. 67.

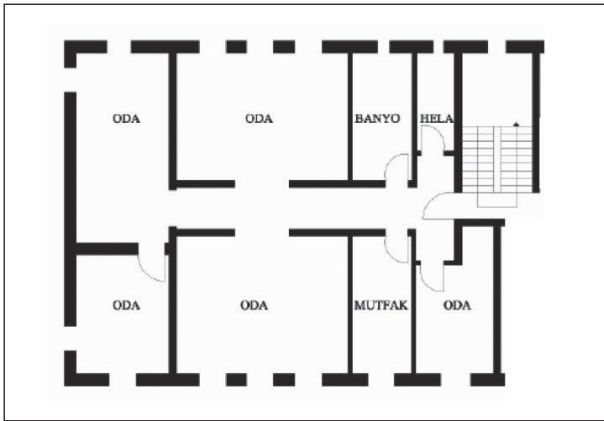

Şekil 27. V. Erkan (78) adlı katılımcıya ait Saraçoğlu Mahallesi içerisinde yaşamış olduğu eve dair plan çizimi.

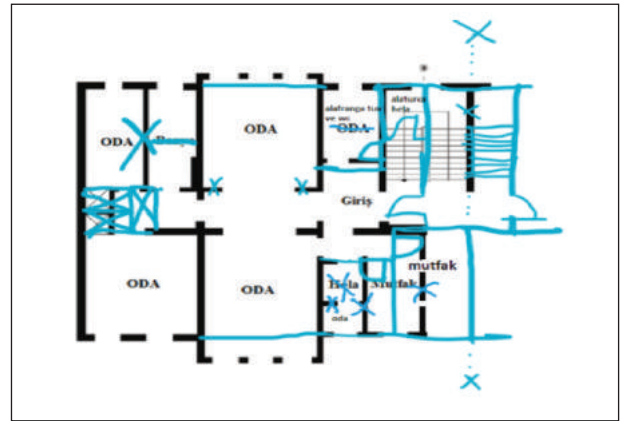
Bireysel görüşme yapılan ve mimar kimliğinin çizimlerinde mekânsal anlamda hatırlamaları daha derinlemesine ele almasına kaynaklık ettiği görülen, F. Kafescioğlu (57) adlı katılımcının hatırladığı kadarıyla Saraçoğlu Mahallesi'nde yaşamış olduğu eve dair yaptığı plan çizimi, H tipindeki konut planına (Şekil 29) uyum göstermektedir. Katılımcı, daha sonrasında kendisi ile tekrar yapılan başka bir görüşmede; H tipi planın, Orhan Alsaç çizimi D tipi konut planı ile benzerlik gösterdiğine dikkat çekmiş ve H tipi konut planının, D tipi konut planından yarım modül kadar daha büyük olduğunu vurgulayarak, ifadesini Şekil 30'da verilmiş çizimi ile destekleyerek aktarmıştır.

Şekil 28. F. Kafescioğlu (57) adlı katılımcıya ait Saraçoğlu Mahallesi içerisinde yaşamış olduğu eve ve sokağa dair plan/kroki çizimi.

Şekil 29. Saraçoğlu Mahallesi H tipi konut planı.
Kaynak: Tanrıverdi, 2012, s. 78.

Şekil 30. F. Kafescioğlu (57) adlı katılımcının Saraçoğlu Mahallesi D tipi konut planı (Alsaç, 1945; Tanrıverdi, 2012) üzerinden H tipi konut planı ile kıyaslamada bulunduğu çizim.

Sonuç olarak, katılımcıların yaptıkları çizimlerde düşük oranda yanlışlar ve eksikler olduğu, birçoğunun gerçekte var olan plan tipi ile tamamen uyumlu çizimler yaptıkları görülmüştür. Katılımcıların çocukluk döneminden genç erişkin dönemine kadar olmak üzere geniş bir zaman aralığını burada geçirmesi, mekânsal duyum, algı ve kodlama süreçlerinin burada temellendiği bir durum oluşturmuştur. İlk mekânsal kodları burada biçimlenen kişiler, uzun süreli kalıcı belleklerinde mekânı yaşatmaya devam etmiştir. Bu sebeple de yapılan çizimlerde hata oranının oldukça düşük olduğu gözlenmiştir.

Bir diğer çıkarım, kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha detaylı plan çizimleri yaptıkları ve yaptıkları çizimlerin de orjinal planlarla birebir aynı denilebilecek nitelikte olması, buna karşın erkek katılımcıların da dış mekâna ait kroki çizimleri daha detaylı ve özenli yaptığı dikkat çekici bir ayrıntı olarak değerlendirilmiştir.

Aynı zamanda birden fazla erkek katılımcının mutfığa, çizdikleri planlarda yer vermedikleri, unuttukları görülmüştür. Bu durum mekânlara cinsiyet yüklemeye, az deneyimlenen mekânların hatırlanmaması gibi sebeplerden kaynaklanabilir. Çizimlerde en çok yanlışlığa düşülen mekânların koridor, antre gibi geçiş alanları olması da yine aktif olarak, uzun süre vakit geçirilen ana mekânlar olmamaları sebebiyle hatırlanırken bazı yanlışlar olmasını açıklayabilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Saraçoğlu Mahallesi; Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sine, bu dönemin mimari ortamına ve Ankara'nın imar sürecine tanıklık etmiş, tarihî ve toplumsal açıdan önemli süreçlerin fiziksel çevrede izlerinin hâlâ okunabildiği, hem Ankara kent belleği hem de ulusal mimari bellek için önemli bir kültür varlığı ve bu süreçlerin tanığıdır. Bu çalışma, kişisel tanıklıklar, bellek ve mekân arasındaki bağı, Ankara Saraçoğlu Mahallesi'nde hayatlarının herhangi bir döneminde yaşamış, ulaşılabilen gönüllüler ile yapılan görüşmeler yoluyla elde edilen veriler bağlamında ortaya koymayı amaçlamıştır.

Tarihî, sosyal, toplumsal, fiziksel, mimari gibi pek çok özellik kapsamında incelenen ve bir döneme tanıklık eden Saraçoğlu Mahallesi yasal olarak ve taşıdığı anlamlar, değerler ile korunarak geleceğe aktarılması gereken önemli bir kültür varlığıdır. Aynı zamanda mekânın önemli bir kültürel kod taşıyıcısı, bireysel ve toplumsal belleğin aynası olduğu yaklaşımıyla, Saraçoğlu Mahallesi

tarihi ve taşıdığı mekânsal, kültürel kodlar ile hem kişisel hem de toplumsal belleğe kaynaklık eden önemli bir hafıza mekânıdır.

Mekân, kişiler tarafından hatırlanmak istenildiği çeşitli imgelerle ve kodlarla imlenir. Nitel araştırma verilerinin değerlendirilmesiyle Saraçoğlu Mahallesi'nde de katılımcılar için mekânsal hatırlamada öne çıkan başlıca unsurların, komşuluk/dostluk ilişkileri etrafında şekillenen ortak anı, imge ve kodlar olduğu belirlenmiştir. Buradan, paylaşılan ortak anlar ve bağlar çoğaldıkça, mekânsal verilerin ve mekâna yüklenen anlamların da çoğaldığı görülmektedir. Çocukluk dönemlerinden itibaren belleklerdeki anıları geri çağırma başlanan görüşmeciler; mahalleyi kişisel, fiziksel, toplumsal, sosyal, kültürel, ekonomik özellikler gibi pek çok unsurun etkisinde anımsamışlardır. İçinde yaşanan dönemin toplumsal, sosyal, siyasal, ekonomik olaylarının mekânı algılamada ve hatırlamada önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür. Aynı zamanda kişisel özellikler, aile yapısı, deneyim, uğraş ve beceriler de hatırlanan mekânlarda belirleyici rol oynamıştır.

Kişilerin tüm duyularını aktif olarak kullanarak deneyimledikleri mekânlar, anlam ve bağlam dolayısıyla da hatırlamada etkili olan imgelerin çokluğu anlamına gelir. Görüşmecilerin mekânsal hatırlamada başvurdukları ilk mekânlar bahçeler, sokaklar gibi dışa dönük alanlar olmuştur. Bunun nedenlerinden birisi insani ölçekte planlanmış mahalle konutlarının, bahçe ile ilişkileri ve doğaya dönük bir yaşam sunmuş olması olarak değerlendirilebilir. Katılımcıların iç mekânları hatırlarken sıklıkla; "geniş," "konforlu," her ihtiyaca karşılık veren" ifadelerini kullanmaları dikkat çekicidir. Pencere ve doğrama detayları, kalorifer sistemi gibi ısınma odaklı donatılar görüşülen her grupta sıklıkla dile getirilen detaylardır.

Dönemin ekonomik olanaklarının kısıtlı olması, kabul gören değer yargıları, Cumhuriyet ideolojisi kullanıcılarının tüm hayallerini ve beklentilerini konuta yöneltmek yerine, geleceğe dönük, umut dolu toplumsal bir bakış açısı oluşturma yönünde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Saraçoğlu Mahallesi dışındaki muhtemelen olanakları daha sınırlı yaşam çevrelerinden gelen kullanıcıların burada hayal bile edemeyecekleri olanaklarla karşılaştıkları da anlaşılmaktadır. Ayrıca dönemin koşullarının kullanıcıları beklenti ve hayallerin yerine, ihtiyaç odaklı düşünmeye ve ellerindekiyle mutlu olmaya yönlendirdiği de unutulmamalıdır. Bu yaklaşım mobilya

seçiminde de kendini göstermektedir. Görüşme yapılan mahalle sakinlerinin, ebeveynlerinin memuriyeti sebebiyle bu konar-göçer yaşam tarzı kullandıkları mobilyaların seçiminde de başlıca etken olarak açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla sabit mobilya kullanımından özellikle kaçınılarak, hafif, gittiği her mekâna kolayca adapte olabilen, işlevsel ve ucuz mobilyalar tercih edilmiştir.

Mahalledeki sosyal yaşam tarzının, kişilerin ve burada yaşayan topluluğun kimlikleri ile hafızalarını hatta yaşamlarının tümünü biçimlendirmede kalıcı etkileri olduğu söylenebilir. Mahalleye duyulan aidiyetin, kişilerin mekânı benimsemesinde, onunla varlığını tanımlama ve tamamlama sürecini inşa etmesinde etkili rol oynadığı görülür. Böylece Saraçoğlu Mahallesi gibi tanımlı, okunabilir, düzenli ama kullanıcılarının elinde farklı kullanımlara da olanak sağlayan potansiyelleriyle konforlu, güvenli bir ortam sağladığı ve kullanıcılarına kendilerini gerçekleştirme olanağı yarattığı sonucu çıkarılabilir.

Loos, mimarlığın “biçim ve mekân ile ilgili bir sanat” (Loos, 2017, s. 17) olduğuna değinir. Bununla birlikte, mimarlığın sadece güzel görünmek için değil, insanların duygusal olarak deneyimleyebileceği bir ortam yaratarak, geçmişlerine ve anılarına uzanmak için de var olduğunu anlatır (Loos, 2017, s. 11-12). Çalışmada, mahalleye daha profesyonel gözlerle bakan mimarların eleştirileri ile mekânı deneyimlemiş kişilerin verilerine dayanarak kıyaslamalar yapılmıştır. Belki de çıkarılan en önemli sonuç; mahallenin yalnızca fiziksel yapımların teknikleri ya da somut mekânsal veriler ile sınırlı kalınarak incelenebilecek bir mekân, bir “yer” olmadığıdır. Schulz’e göre “yer;” hislerimiz, duygularımız, tecrübelerimiz, sosyal ilişkilerimiz gibi somut olmayan kavramları da içerir ve bu durum aynı zamanda varoluşumuzun anlamıdır. Kısacası “yer;” varlığın ayrılmaz bir parçasıdır. Varoluşsal dayanak elde etmek için insanın kendisini yönlendirebilmesi gerekir, yani nerede olduğunu bilmek zorundadır. Aynı zamanda kendisini çevre ile özdeşleştirebilmelidir (Norberg-Schulz, 1980). Bu mahalle de öyle bir “yer”dir ki neler hissettirdiği, kişilerin mekânı nasıl algıladığı, deneyimleri, yaşanmışlıkları, paylaşımları, sosyal ilişkileri, ona yüklenen anlam ve değerler gibi pek çok kodu içinde barındırır ve böylece bir hafıza mekânı olur.

Anılarda yer edinmiş mekânsal birikimler aynı zamanda toplumsal değerleri simgeler. Bu değerler ile birlikte ele alınan değişim ve dönüşümler; geçmişin anılarını zedelemekten, geleceğe açık, geçmişe eklenerek, geçmiş ile

geleceğin ortak kalıcılığını yakalayabilecek potansiyele sahip olabilirler. Aynı zamanda bellek üzerinden yeni mekânsal ve sosyo kültürel ortak değerler üretme şansını yaratarak, derin zamanlı yaşam çevreleri oluşturmak için tasarım verileri sunarlar. Ankara’nın mimari belleğini, kişilerin hafızasını içeren; geçmişle bağlantılı, dönemsel okumalar yapılabilecek böyle bir bellek mekânını korumak demek aynı zamanda kişisel ve toplumsal hafızayı da koruyarak geleceğe aktarmak demektir. Toplumsal değişim ve fiziksel çevreye yansımaları yadsınamayacak bir gerçek olmakla birlikte, değişimin yönü ve hızının kontrol edilebileceği, kültür varlıklarının kentlere kimlik ve ayırt edilebilirlik kazandıracığı, hepimizin yaşantısına çok yönlü değer katacağı, toplumsal aidiyet duygumuzu besleyip geliştireceği unutulmamalıdır.

Etik Kurul Onayı

Çalışma protokolü için Anadolu Üniversitesi Etik Kurulu’nun 25/12/2019 tarihli ve 98811 protokol nolu kararı ile etik onay alınmıştır.

Teşekkür

Çalışmamıza gönüllü olarak katılım sağlayarak, veri toplama ve çalışmaya kaynaklık etmede büyük bir paya sahip olan görüşmecilere teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Ahunbay, Z. (2018). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*. İstanbul: YEM.
- Alsaç, O. (1945). Saraçoğlu Mahallesi. *Mimarlık Dergisi*, 6, 16-30.
- Aslanoğlu, İ. (1984). Birinci ve ikinci mimarlık akımları üzerine düşünceler. *Mimaride Türk Üslubu Semineri*, 11-12 Haziran 1984 içinde (s. 41-51), Atatürk Kültür Merkezi, İstanbul. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Batuman, B. (2017). Ankara’da Cumhuriyet dönemi konut mimarlığının gelişimi üzerine bir dönemleme denemesi. N. Bayraktar (Ed.), *Sivil mimari bellek Ankara 1930-1980* içinde (s. 11-51). Ankara: Koç Üniversitesi VEKAM.
- Bayraktar, N. (2011). Bonatz’ın Türk evi sevgisinin biçimsel aktarımı: Saraçoğlu (Namık Kemal) Mahallesi. *Arredamento Mimarlık*, 6, 66-73.
- Bayraktar, N. (2018). Ankara kent merkezinde bir mücadele alanı: Saraçoğlu Mahallesi. *Betonart Dergisi*, 56, 42-47.
- Bertram, C. (2012). *Türk evini hayal etmek: Eve dair kolektif düşler*. (Çev. M. Ratip). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Bilgin, İ. (1996). Anadolu'da modernleşme sürecinde konut ve yerleşme. Y. Sey (Ed.), *Tarih'ten günümüze Anadolu'da konut ve yerleşme* içinde (s. 472-490). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Boyer, P. ve Wertsch, J. (2015). *Zihinde ve kültürde bellek*. (Çev. Y. Dalar). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Drazkan, A. (2002). *Modernin saati: 20. yüzyılda modernleşme ve demokratikleşme pratiğinde mimarlar, kamusal mekan ve komut mimarlığı*. Ankara: Mimarlar Derneği 1927.
- Draaisma, D. (2018). *Bellek metaforları: zihinle ilgili fikirlerin tarihi*. (Çev. G. Koca). İstanbul: Metis Yayınları.
- Görmez, K. (2004). *Bir metropol kent Ankara: Sosyal yapı-kimlik-yaşam*. Ankara: Odak Yayınları.
- İnan, D. (2013). *Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk toplu konutu Namık Kemal Mahallesi*. Ankara: Hermes Tanıtım Ofset.
- Keleş, R. ve Duru, B. (2014). Ankara'nın ülke kentleşmesindeki etkilerine tarihsel bir bakış. *Mülkiye Dergisi*, 32(261), 27-44. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/261/759> adresinden erişildi.
- Kuban, D. (2000). *Tarihi çevre korumanın mimarlık boyutu*. İstanbul: Yem Yayın.
- Kuran, S. ve Kuran, H. (2016). *Afet yasası çerçevesinde Saraçoğlu Mahallesi Örneği*. KAYSEM. https://www.researchgate.net/publication/320433393_AFET_YASASI_CERCEVESINDE_SARACOGLU_MAHALLESİ_ORNEGI adresinden erişildi.
- Loos, A. (2017). *Mimarlık üzerine* (6). (Çev. A. Tümertekin ve N. Ülner). İstanbul: Janus Yayıncılık.
- Madran, E. ve Özgönül, N. (2005). *Kültürel ve doğal değerlerin korunması*. Ankara: Mimarlar Odası.
- Madran, E. (2013, Mart). Namık Kemal Mahallesi. *Solfasol Gazetesi*, 23, 12-13.
- Nora, P. (2006). *Hafıza mekânları*. (Çev. M. Özcan). Ankara: Dost Kitabevi.
- Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius loci-towards a phenomenology of architecture*. New York: Rizzoli.
- Özaloğlu, S. (2017). Hatırlamanın yapıtaşı mekânın bellek ile ilişkisi üzerine. T. Erman ve S. Özaloğlu (Ed.), *Bir varmış bir yokmuş: Toplumsal bellek, mekân ve kimlik üzerine araştırmalar* içinde (s. 13-19). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Özmen, A. ve Çetin, B. (2017). Bellek ve mekânın dönüşümü: Tarlabası. T. Erman ve S. Özaloğlu (Ed.), *Bir varmış bir yokmuş: Toplumsal bellek, mekân ve kimlik üzerine araştırmalar* içinde (s. 103-107). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Pallasmaa, J. (2018). *Tenin gözleri: Mimarlık ve duyular* (4). (Çev. A. Kılıç). İstanbul: Yem Yayın.
- Saraçoğlu Mahallesi yenilenen yüzüyle başkentin gözdesi olacak. (2020, 25 Ekim). *Hürriyet* web sitesinden erişildi: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/saracoglu-mahallesi-yenilenen-yuzuyle-baskentin-gozdesi-olacak-41645332>
- Sayar, Z. (1946). Saraçoğlu Mahallesi. *Arkitekt*, 03-04(171-172), 56-59, 86.
- Tankut, G. (1993). *Bir başkentin imarı (Ankara: 1929-1939)*. Ankara: Anahtar Kitaplar.
- Tanrıverdi, Z. (2012). *Ankara Saraçoğlu Mahallesi tarihsel çevre çözümlemesi, korunması ve örnek yapı bloğu restorasyonu*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tümer, G. (1998). *Cumhuriyet döneminde yabancı mimarlar sorunu (1920'lerden 1950'lere)*. İzmir: Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları.
- Vanlı, Ş. (2006). *Mimariden konuşmak bilinmek istenmeyen 20. Yüzyıl Türk mimarlığı eleştirel bakış*. Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.

Ek-1. Bireysel ve Odak Grup Görüşmelerinde Kullanılan Sorular

“BİR BELLEK MEKÂNI OLARAK ANKARA SARAÇOĞLU MAHALLESİ: KİŞİSEL TANIKLIKLAR BAĞLAMINDA MEKÂNSAL OKUMALAR” ADLI YÜKSEK LİSANS TEZİ GÖRÜŞME SORULARI

Çalışmanın Yürütüldüğü Kurum: Anadolu Üniversitesi / Güzel Sanatlar Enstitüsü- İç Mimarlık Bölümü

Görüşme Yeri: _____ **Tarih:** _____ **Saat (Başlangıç-Bitiş):** _____

Moderatör Adı-Soyadı: Prof. Dr. Meral NALÇAKAN

Araştırmacı Adı-Soyadı: Aydan ALTINAY

Görüşmecinin

Adı Soyadı:

Yaş:

Meslek:

Cinsiyet:

GİRİŞ

Bu çalışma bir bellek mekânı olarak ele alınan Saraçoğlu Mahallesi; yaşamlarınızın bir döneminde orada ikamet eden sizler ile çalışma kapsamında yapacağımız görüşmeler yoluyla ortaya konulan kişisel tanıklıklar bağlamında, bellek ve mekân ilişkileri üzerinden değerlendirilecektir. Yapılan araştırma ve görüşmelerle tescilli kültür varlığı olan “Mahalle” nin siz, kullanıcılarında bıraktığı izler ve Ankara’ da sivil mimari belleğin sürdürülebilirliğine katkısı irdelenip, değerlendirilecektir. Bu değerlendirme bir yönüyle geçmişle ilişkilendirirken, diğer yönüyle geleceğe açık, mekâna dair potansiyelleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. Görüşme sürecinde söylenenlerin, paylaşımında bulunulan verilerin tümünün araştırma ve araştırmacı dışında kullanılması söz konusu değildir. Paylaşılmasına izin vermediğiniz sürece isimleriniz çalışmaya kesinlikle yansıtılmayacaktır.
2. Görüşmeyi izin verirseniz kaydetmek istiyoruz, bu durumun herhangi bir sakıncası var mı?
3. Görüşmeye başlamadan önce eklemek ya da sormak istedikleriniz var mı? İzin verirseniz sorulara başlamak istiyoruz.

ODAK GRUP GÖRÜŞMESİ FORM SORULARI:

1. Saraçoğlu Mahallesi'nde hangi yıl aralığında, ne kadar süre oturdunuz?
- 2a. Aile üyelerinizin (anne, baba vs.) meslekleri neydi?
- 2b. Aile fertlerinizin mesleki görevleri nedeniyle mi ya da kendi görevinizle mi Saraçoğlu konutlarında ikamet etmiş-tiniz?
- 3a. Oturduğunuz evin plan yerleşimini hatırlıyor musunuz?
- 3b. Aklınızda kaldığı kadarıyla yaşadığınız evin plan yerleşimini, eşyaları vb. krokileştirerek basitçe çizebilir misiniz? (Çiziminiz için ayrı olarak boş kâğıt verilecektir.)
- 3c. Oturduğunuz binanın yakın çevresinde neler vardı?
4. Eğitiminizi Mahalle içerisindeki ilk ve ortaöğretim okullarında mı almıştınız?
5. Saraçoğlu Mahallesi'nin sizin için anlamını (yarattığı duygu, hatıradaki kalan) bir sözcük ile ifade edebilir misiniz?
6. Elinizde Mahalle'den, evinizden bizimle paylaşabileceğiniz görsel ve fotoğraflar var mı? Varsa araştırmamıza veri olarak dâhil edebilir miyiz?

ODAK GRUP GÖRÜŞME (KARŞILIKLI SORU-CEVAP ŞEKLİNDE) SORULARI:

1. Yakın zamanda Mahalle'yi tekrar ziyaret edebildiniz mi?
Sonda: Ettiyseniz sizde yarattığı etkiyi bizle paylaşır mısınız?
2. Yaşadığınız dönemde komşularınızla paylaştığınız önemli günler, olaylar nelerdi?
Sonda: Sizi bir araya getiren mekânlar nerelerdi ve mekân kullanımında cinsiyete ve yaşa bağlı belirgin farklılıklar var mıydı?
Sonda: Mahalle'den ayrıldıktan sonra da komşularınızla ve sosyal tesislerle ilişkiniz devam etti mi?
3. Bir konutta olması gereken temel nitelikler açısından bakıldığında bir zamanlar oturmuş olduğunuz bu konutu nasıl değerlendirirsiniz?
4. Değiştirdiğiniz, dönüştürdüğünüz ya da farklı olmasını arzu ettiğiniz mekânlar var mıydı?
Sonda: Aile üyeleriniz özellikle anne ve babanın evinizle ilgili beğendiği ya da beğenmedikleri şeyler nelerdi?
5. Taşındığınızda evinizde demirbaş olarak bulunan mobilya ya da donatılar (yükçük, dolap, vs.) nelerdi?
6. Evinizde bulunan ya da bulunmasını istediğiniz mobilyalar nelerdi?
Sonda: Mobilyalarınızı edinme gerekçeniz (gereksinim, özenme, statü) neydi?
Sonda: Mobilyalarınızı hazır mı aldınız yoksa sipariş yoluyla mı yaptırıldı?
7. Yaşamınızın tümü göz önüne alındığında burada geçirdiğiniz bölümün yaşantınıza etkileri nelerdi?
8. Günümüz koşulları göz önüne alındığında Saraçoğlu Mahallesi'nde tekrar yaşamak ister miydiniz?
Sonda: Burada tekrar oturmanız söz konusu olsa neleri değiştirmek ya da eklemek istersiniz?
9. Sizce Mahalle günümüze nasıl adapte edilebilir, şehre tekrar nasıl kazandırılabilir? Bu konuda fikirleriniz var mı, varsa nedir?
10. Yapıldığı dönemde mimarlar tarafından konut kültürümüz ve konutu kullanma alışkanlıklarımız açısından uygun olmadığı yönünde yapılan eleştiriler için ne düşünüyorsunuz?
11. Bu konularda eklemek istediğiniz başka görüşler var mı?